

Mátyus Aliz

Képzelet

(Válogatott írások)

Pápa, 1999.

PÁPAI DIÁKOK 4.

Sorozatszerkesztő: Praznovszky Mihály
A pápai Jókai Mór Városi Könyvtár sorozata

ISBN 963 03 7607 6

TARTALOM

JÉGESŐ

INDULATOK

KÉPZELET

EGY ÉRTELMISÉGI PUSZTA-KÉPE

TANYAKÖNYV

Ó, MIKOR ANYA PERZSABUNDÁJÁT MAGAMRA VETTEM

IDA

A HÉT ELSŐ NAPJA, EZ MÁR MÁJUS

Utószó

Az írások lelőhelye

JÉGESŐ

Elindultunk együtt. Előbb a Tisza menti uradalom volt cselédeihez megyünk el, aztán Pusztafalura. Egy hónap választja el a két utazást. A hegyi faluban lassabban jár az élet. A tiszai faluban akkor vágták a szénát, a hegyiben most. Ide még a jég is egy hónappal később érkezett meg. Ott is, itt is, a jöttünk előtti napon.

A volt uradalmiak kikocogtatják magukból a szavakat. Nagy szemű jég esett, ekkora még soha. Meszelt házak falán ott a nyoma. Lekoppintgatta a meszet. A pusztafaluiak panaszkodnak, indulatosak. Nagy a kár. Leverte a szilvát, szőlőt, elverte a veteményeskerteket. Ha ez a jég nem lett volna, mi minden lenne. Mi mindenből mennyivel több lenne. Ez a jég az oka a kevesebbnek. Nem az ő kevesebb munkájuk, nem az ő silányabb gondoskodásuk.

Pusztafalun mindenért és minden ellen, mindig mindent megtettek az emberek. Még ha valami nem rajtuk múlt, akkor is, amíg csak lehetett, hitték, hogy tehetnek érte vagy ellene. Ha alulmaradtak, akár furfanggal, akár a megnyert bölcsességre hivatkozva, azt is a javukra fordították.

Csak maga-ura falu maga-ura népe tehet így, tesz így. Akinek tapasztalata, hogy rajta múlik az élet.

Pusztafalun, mert szűken volt, sem a termést, sem az élelmet sem Isten, sem ember nem vehette el, hogy szó nélkül ráhagynák. Megesettség, feladás, meg a szegénységbe beletörődés ellen ez a falu minden gazdájában azt erősítette, hogy hit kell, erő kell, és másképp lesz.

Feleselt is a pusztafalui ember még az Istennel is, ha el kellett volna fogadnia, hogy legyőzetett. Szájáról szájra jár a történet a Vén Bandi Pestáról, aki sovány krumplilevesével felbukott a forrás jegén. Bandi Pesta felszedte dinerjébe a krumplikat, s felszólt a jó öregnek: Nem tolsz ki velem, Uramisten! A krumplit felszedem, víz meg van a forrásban elég.

Csak legyőzetni ne! És ha mégis nagy a baj, nagy a kár, ne tegyen úgy az ember, mintha mindegy volna. Üssön, vágjon, törlesszen! A virtus is fegyver a kiszolgáltatottságban.

A régi kézfogóban a lánykérő úgy kérte a lányt a rigmus szerint, mintha a játék igazi volna. Mintha nem mérték volna össze a szülők a gazdaságot. Mintha most. Mintha valóban szerelemből. Mintha a lánykérőt a rigmus szava szerint a királyfiú valóban felfogadta volna, menjen és kérje meg az ő királylányát, mert különben magát elemésztí. Mintha a lánykérő minden sora az élet, a valóság ellenére való élet volna.

Rend és törvény. És rend és törvény mentén, minél életbevágóbb a tét, annál mélyebbről indulók az indulatok...

INDULATOK

Hat éve, egy ősön a téesztehencsorda taposta szét Bibor Anna földjét. Átkeltek és visszavickéltek Anna rétből kihasított veteményesén. Lábuk, csülkük bokáig süppedt az előző nap fölázott földben, dagasztották a sarat, felrúgták a tököket, szétgázolták a veteményesparcella minden lábnyi helyét.

Délelőtt ért fel a hír Bibor Annához, a templomtérre. Anna dologban volt, nem mehetett, csak az állatok etetése után. Útközben a szembejövők azzal fogadták, megint a vetésén az állat.

Közeledésére a csordás fia kétségbeesett igyekezettel szaladt a parcella tetejébe, akkor onnan, szaladt vissza az aljába, akkor onnan hajtotta ki a teheneket. A csorda, mint a higany, mindig ott volt, ahonnan épp nem kergették őket.

A szomszéd falubeli cigány gyerekének láttán Anna csendesítette magában a vihart. Erre a gyerekekre ezt a mérget nem öntheti rá.

De ahogy egyre közelebb jutott a földjéhez, egyre magasabbra ért, előbukkant a csordás tuskóteste. Bibor Anna nekirohant a férfinak, s hogy az nem bírt részeg álmából felocsúdni, egyre jobban vérszemet kapott.

- Hol a tehén?! Hol a tehened, rohadt cigány?!

Az első pofon az első mondatot, a második a másodikat kísérte. Emerre az ember felugrott, kapta a botját, már a magasban is volt. De nem Bibor Anna állt vele szemben, hanem Bibor Anna a szétgázolt földjében. Bibor Anna az e földbe, meg élete minden eddigi földjébe beletett munkájának összes erejével. E pillanatban ez volt nagyobb erő, nagyobb, mint a törlesztési akarása a pofonért, a megaláztatásért, a mindjobban elvett szabadságért.

Bibor Anna nem látta a cigány magasba emelt botját, a részeg, önérzetében sértett férfit, a földet látta csak, ahol rátalált egy deszkalapra, azzal verte-döngette most már a cigány oldalát. Az meg, mintha az ördög bizgetné villája hegyével, ugrált, igyekezett kitérni Anna ütései elől.

Az asszony otthagya a férfit, egyenként megnézett minden szétört szarat, száráról lerúgott termést, megemelte a sebesült tököket, a föld felszínére vetett krumplikat, a szétmángorolt babot.

Egy asszony nézi a földet, nézi a növényeket. Siratja a krumplit, a tököt, de legfőképp a babot.

A békéltetéshez azonos kultúra kell. Másképp előfordulhat, hogy ami itt vigasz, ott tűzizzító, újra lángra csap tőle az indulat.

A cigány előbb csak ezzel próbálkozott: „Jól van, hagyja már abba.” Aztán ötlött eszébe: „Jól van, hagyja már, megfizetem.”

Most hibázott bele a jóember, rést nyitott a lavinának. Bibor Anna legelőből hasított földje közepére állt be, mint egy erődítménybe, arról a helyről jó módja van, hogy elüvöltse: „Hát mit fizetsz te meg nekem? Mi? Ebbe a földbe csak a krumpli mázsája ötszáz forint volt. És akkor a munkámat ki fizeti meg? Amíg csak a gyerekedet láttam, mondom, letépek a fejét. Hát te meg itt döglesz? Döglesz, és az adósságodhoz veszel most újabbat? Megállj, megmondom az asszonynak.”

Itt is elég lehetne Bibor Annának, befejezhetné a szitkot, de ha itt be tudná fejezni, nem egy virtuosos, indulatos parasztfaluban lennének. Innen ma sem mennek a szomszédba munkaerőért. Inkább csak értük jönnek, mert minden vidéken legalább egy falunak meg kell maradnia,

amelyik dolgozni tud. Ők viselik gondját földnek, állatnak, ők építik a házat gyerekek, unokának. Nélkülük rét lenne már a faluvölgy, s lakás, kocsni nélkül lennének az unokák.

Hát itt vagyunk Pusztafalun, ebben a makacs faluban, és Bibor Anna járkál a földön, nézi fölfelé, nézi lefelé, végignézi, megint indul, a föld pedig, a földje pedig siralmas látvány. Százötven tehát nem egyszer gázolt végig rajta, nem csak összedöntötte, arra is volt ideje, hogy legeljen belőle.

„Hát nem tudom, mit csinálna veled a gazda, ha itthon lenne. Hát az szétszedne téged. De megmondta a főnököd, hogy ne merjél a szeme elé kerülni, mert az szétvág. Kisbarátom, itt pihengetek az én munkám meg tavasztól őszig odavan? Ki tudja ezt nekem megfizetni? És ha meg is fizeti, honnan vegyek én babot? Augusztus huszadikán esett az eső. És ha akkor esik, a krumpli is szép nagyra nő. És itt van, mind kiverve a helyéről. Széttörve a szára. Hogy fog ez megnőni? Sehogy, kisbarátom! És nem tudod megfizetni. De kihívom a tanácsot, becsülje fel, és fizetni fogsz kártérítést. De nem tudod megfizetni. Megállj, megmondom a feleségednek.

Nézd, most meg a kukoricába megy a tehened! A szemed istenit!”

Szalad a férfi, fütttyentgeti regiment kuttyáját, szidja fiát.

„Ezeket a babokat! - le kéne higgadnia már Bibor Annának, de nem tud. - Mondtam mindenkinek, milyen szépen fejlődnek. Még meg se szemesedett. De már nem is fog. Tönkrement minden! A babom nem fog megszemesedni, a kolompérom nem fog megnőni.” Bibor Anna még nem sirat, még csak kántál. Rögtön kész a leltár. „A tökök is mind kiszaggatva, de még az a legkevesebb. A babom és a kolompér. Nem veszem az ültetést, de a kapálás. Arra ráment tizenkét napom. És még előtte meg kellett a földet is csinálnom. És akkor most ilyen az egész.”

A földtől vaddisznókat elijeszteni fölöltöztetett karók álltak. Anna nem bírja őket visszatenni a földbe. A dagasztott sár, akár a kenyér, laza. Kiejti magából. Fekszenek a földön. Bibor Anna a széthasadt tökökből hátára köt egyet-kettőt, amennyit elbír, viszi az állatoknak. Indul lefelé a partról, higgad, de nem áll el a szava.

„Hát akkora a bánatom, nem tudom elmondani. A munkámat, ami ebbe beleveszett, senki nem tudja megfizetni. De miért nem viszi ezeket a teheneket a felső legelőre? Mikor ott van a tenger felső legelő. Idehozza, hogy megrontsa a földemet. Hát én nem is tudom, mit csináljak. Akkora a bánatom, hogy könny nélkül sírok.”

A siratás még csak fél megnyugvás. Minél többször elmondani, minél jobban kibeszélni. Bibor Annának, ahogy mindenkinek, rendelkezésére áll ehhez az egész falu.

Elsőnek a téesztanyán fával dolgozó férfiakkal találkozik. Megállítják a fűrészt, elmeséltetik a történeteket. Mindent láttak, de mondja az Anna, mesélje az Anna, holnap is erő kell a naphoz, magabiztos erő, keménység és hit, s most erősödik, ha mondja. Nem lehet példa az ellen, minden csak amellet szólhat: soha semmi nem veszhet kárba.

A téesztcherautó jutalékot oszt, Anna körül összegyűlnek, Anna mesél.

Szembejövők állítják meg Annát. Anna mesél. Kinek részletesen, kinek vázlatosan. A történet ma felveszi minden változatát.

Anna a volt-tanács kulcsát előkeríti, férjének telefonál a közös tanácsra. Onnan anyjához megy. Anyja, közel a nyolcvanhoz, nyújtott lábbal a földön ülve gyűjti a szilvát.

KÉPZELET

Harmatcsepp függ a gally hegyén. Éjjel született, és még nem itta föl a nap. Hintázik a levegőben, elég, ha egy kis szél megremegteti az ágat. Ott egy zöld ragyogású porszem. Forog, kering. Tarka hernyó kúszik az ág hegyéhez. Vonaglás fut át testén, csöppnyi zöld buggyan ki a száján. A harmatcsepp mérges opálban rezeg tovább.

Szádeczky Sámuel egyenes hátú széken ül a házfal tövében, újságot olvas. A vilyi lelkész szerint ilyenkor Whistler híres Carlyle-portréjára emlékeztet.

A pusztafalusi parókiára az újság Londonból érkezik, mindig épp öt nappal később, mint ahogy az angol polgárok kézbe kapják.

- Nem mondhatják rólunk, hogy a világ végén vagyunk.

Szádeczky Sámuel ezt a mondatot évente egyszer, legfeljebb kétszer megismételte. Ültek az asztal körül hárman, a vilyi lelkész és a bongó hangú presbiter, s ő szerette látni, amint azok ketten bólogatnak. Azt akarta ezzel elérni, hogy érvényét veszítse a kijelentés, amivel mint ítélettel találta szembe magát:

„Szádeczky Sámuel nevét, tehetségét, törekvő vágyait egy sötét, kis faluba rejtette.”

- Miért ő rejtette, ha rejtették vele? Miért ő bujdosott, ha bujdosásra ítéltetett? Kellett bujdosnia, hisz keresték, üldözték. Miért ő szökött, ha hiszen elfogták? S miért nem győzhettek a dicső harcokban, ha pedig ők életüket és vérüket... mindahányan.

- Mi múlik az emberen, s mi a történelem kényszeríthetetlen logikáján? Miben tehet az ember, s mi az, amiben elfogadhatja, hogy elszenvető? S miként?

- 1848 áprilisában kinek nem voltak bolond gondolatai? S bolondok voltak-e azok a gondolatok, midőn hírt vett a magyarság, hogy egy kocsiban Metternich utazott Oroszthonba, hogy onnan sereggel térendjen vissza. Úgy beszéltek, egy éjszaka látták a kocsit Miskolcon, a Zöldfa előtt, lovakat váltani. A benne ülő négy férfi egyike sem tudott magyarul. Gyorsan utaztak el, felfelé.

- Senki se volt akkor másképp, mindenki orosz járomban látta már nemzetét. S egyként azt kívántuk: ó, Isten, ha e hazára fellegetek küldesz, ne add, hogy e hon boldogtalanságát túlélni kényszerüljek.

- S hogy lett végül?

Szádeczky Sámuel 1855 őszén az egyházmegyei közgyűlés Pusztafalura rendelte, a megüresedett parókiára. Lelkipásztorként ő töltötte Pusztafalun a leghosszabb szolgálati időt. Elődje, Jámbor Zsigmond harmincöt évet szolgált. Ezt jegyezték fel róla az 1781-ben, Pozsonyban kiadott Rendelések könyvében, mely II. József vallástürelmi rendeletét tartalmazta:

„Tiszteletes Jámbor Péter Úr Fiával, Jámbor Sigmonddal, Nagy Kinyizsrül hozattatván 6. április. 1820. esztendőben a prédikátorságra Pusztafaluban.”

Jámbor Zsigmond 1855. szeptember 19-én halt meg, hetvenhárom évesen, kolerában.

Az őt követő Szádeczky Sámuel negyven évig volt a falu tiszteletese. 1855. december 1-jén lépett szolgálatba. Szekéren érkezett Böcsről, ölében tartva hegedűjét, a gyömrői öreg Teleky gróf ajándékát. Világos után bujdosásában nevelősködött Gyömrőn, s magát és az öreg grófot egy régi hegedűvel vigasztalta, ami még gyerekkorában maradt rá az anyai ágon előd, Károlyi Gáspár családjából.

- Ez való az ilyen muzsikusnak, öcsém! - nyújtotta át neki Teleky egy délután az új hegedűt. Ez utazott vele Gyömrőről mindenfelé, amerre a sors vetette. Utoljára Pusztafalura.

Az egyház rendelte oda, hát elmondhatták róla:

„Ezzel szabad, szép világából kérlelhetetlenül letaszítva, a megye legszélső zugában, magas hegyekkel zárolt ketrecsziklájához láncolta.”

Ő pedig mindahányszor ráválaszolhatta:

- Engem? Hét évvel március, hat évvel Világos után? Egy szabad, szép világból? Ezt hogyan gondolják, kérem? Az ki szabad szép világa? Egyáltalán, ki az, ki a világot megítélheti? S látnok-e, hogy lássa, mi vezérli ítéletében?

- Mi akkor éltük: meglehet, hogy Magyarország egy időre megszűnik létezni. De élnek a szabadságnak más bajnokai, Frank- és Angolhonban, élni fog Olaszország is, s míg ezek élnek, szerencsétlenségében is édes remények ringatandják nemzetünket.

- S hogy lett végül?

- Beljebb állj ott, hé! Nem látod, merre a sor?

Tavasz kellett ahhoz, előbb minden éven tavasz, hogy a tiszteletes igazgathassa a falu népét. S akkor a gyenge tehénké, copák ökröcské, itt-ott egy-egy ló az ekék elé fogva mozdult, igazodott, ahogy tudott.

A falu főterén, a széles főutcán tartotta Szádeczky Sámuel a gyülekezőt, s a gazdák igazán úgy tettek, mintha ekéik nem is ekék, de ágyúk lettek volna.

Szádeczky Sámuel, a volt honvédtüzér vezényelt:

- Beljebb, beljebb, kijjebb!

A tavaszi szántás, aztán a tarlóhántás, majd az őszi szántás és vetés, amiket a papjuknak a hívek végeztek el, ahogy erről a Díjlevélben megállapodtak, Szádeczky Sámuelnek mind egy-egy alkalom volt, egy-egy szemlelehetőség. Azután maga is kiment az emberekkel a papi földre, a Nagyföldre, a Ludasra vagy a Tótfüzérre, s ahogy a napot befejezték, kiosztotta a pálinkát szokása szerint.

Falu és lelkésze jó szolgálatában voltak egymásnak, s egyetértésben éltek.

Azt az egy esetet kivéve, amikor megrepedt a harang. Mert akkor a presbiterek nyomban nekiindultak, néhány napi szekerjárásról hoztak egy újat, s tüstént húzták volna fel. A papjuk meg nem engedte, mert kereszt volt az oldalára öntve.

- Mire megyünk a repedttel, ha fekete felhőkön jön a Garabonciás? - érveltek a falusiak. - Még félrevernem se lehet, ha tűz van!

- Be kell látniuk! - kezdte a lelkész. - Hogyha egyszer ezek a hegyek eltemetik ezt a falut, és ezer esztendő múlva kiássák, azt fogják hinni, itt pápisták laktak!

És a tiszteletes beszédjének foganatja volt. Mert igaz volt, hogy az ősök is fentebb laktak a hegyoldalban. Onnan vitte őket a völgybe egy omlás, földcsuszamlás. Házaikat levitte vagy eltemette, a maradékok mehettek utána, le a völgybe. Hát igaz! S erre fel lereszelték a harangról a keresztet. Nem volt kis munka. Reszelte felváltva felnőtt, öreg és gyerek. Reszeltek, amíg csak használható reszelőjük volt a faluban. Akkor felhúzták és megkongatták. Egy évig még szárazság ellen is húzták, esőt is hozott. Vajon miért, hogy havat soha? Azt összeharangozni sose sikerült.

A falu fölött, a hegyekben, a fenyvesek birodalmában, ha egyszer havazott azon a télen, még március végén, néha áprilisban is maradtak nagy fehér foltok az árnyékban.

Tünadán, ha az éven egyszer ment csak le a tetőről a faluba, az utat biztosan ekkor tette meg. Mint aki most embert-istent becsap, hancúrozott a hóban, aztán már a tavaszban élő falunak vette az irányt.

Megállt a felvég fölötti dombon, majd átkerült a temető fölé a Mejjeszke-dombra, belenézett a házak kéményébe, és visszasietett a tetőre.

A fenyvesekből csak élelemért szállt alább. Negyven éven élt csalánlevélen. Azóta, amióta elmenekült az emberek közül, mert megbizonyosodott róla, hogy még ha dühében kívánja is valaki vesztét, az akkor is beteljesül.

Embert távolból is tudott ölni, de negyven év alatt el tudta felejteni az emberek arcát. A faluba csak akkor ereszkedett le, ha lakói a legmélyebb álmukat aludták. Akkor, ha éppen nagyon unatkozott, legfeljebb egy pusztító vihart támasztott. De soha nem a falut rombolta vele. Elég volt neki, ha földöntött valamit a falun kívül.

Negyven év alatt volt néhány év, amikor egyáltalán nem érezte szükségét, hogy emberit lásson. Hogy a kéményekbe belenézzen, ez is csak később lett szokásává. Az viszont igaz, hogy az első háromszor hét évig nem hagyta magát, hogy az erdőkön kívül mást is akarjon látni.

Első hegyi napjai ájulatban és alvással teltek. Ébren csak ment és ment, mint aki el akarja érni a világ végét. Mintha nem is csak embert nem akart volna többet látni. Esmélésekor ébrenlétéről az utolsó emléke sokáig csak az volt, hogy még elé tette egyik lábát a másiknak, aztán a másikat vitte előre, húzta megint a másikat, s nem volt tovább. Akkor hajnalokon didergett, mert kísértették a halottai. Magára húzta az erdőalji összes avart, állatok nem csinálnak különb vackot maguknak, mint ő, de kísértés ellen nem segített. Jó hasznát vette viszont, amikor őszült az idő, s hűvösödtek már az esték is.

Tünadán napról napra kevesebbet volt ébren, s egyre többet viaskodott azokkal, akiktől nyugalomát vissza kellett szereznie.

Kilencvenkét éjszakát számolt meg, akkor először simította végig kezét az arcán, s képzelete nem csalta meg, már felismerhetetlen volt. Legádázabb kísértetei se nagyon találhatták már, mert el-elmaradoztak tőle. Jaj annak a nyomorultnak, akit őhelyette látogattak.

Az első télen még nem, de a hetedikben már benne voltak egy késői nyugalomnak az emlékei. Szállása, ha belepte a hó, melegebb volt. S már viselhetőbbek az álmai is.

Huszonegy év után nem álmodott emberről.

Tünadán szerencsés volt, mert már születni is magányosnak született.

Apja isten volt, anyja isten volt, mondták neki a szavát leső istenek egyedülléte huszonkettedik tavaszán, de aztán hogy miféle istenek, azt titkolták előtte.

- Ebben valami sandaság van, ha ti istenek isteneitek körül köntörfalaztok! - vetette Tünadán a szemükre. S bizalmatlan lett velük.

Míg emberek közt élt, s emberek nevelték, érezte, egyedüllétét soha, senki nem tudja föloldani. Se az az asszony, ki magát anyjának nevezte, se az, ki szépségével néha elvarázsolta. Barátja se, akit legtöbbször látott viszont álmaiban a hegytetőn. Pedig nem tudta Tünadán, mi a barátság, mi a rokonszenv. Igaz, hogy mi a szerelem s mi abban eggyé válni, azt még kevésbé.

S egyszer csak fent, a hegyekben, csak a hegyekben kezdte el megtalálni magában azokat az érzéseket, amik aztán kitöltötték, s magányát istenivé tették.

Ha már nem ment az erdőben, csak járt, ha sziklán ült a hegyoldalokban s bámult maga elé, majd egyre távolabbra, ha hegyi patakok vizét a tengerig követte, már efelé igyekezett. Aztán a csillagos égből vette észre először azt a magányt, ami az övé is. Később felfedezte a fában, hegyekben, vizekben, felhőkben.

A sziklahasadékból, ahol napközben szokott heverészni, rálátott egy barna körre. Azzal ért véget a sziklás, s karnyújtásnyira voltak tőle a fenyvesek. Tünadán egyszer ezt a követ másfél méteres hó alól kaparta ki. Ki tudja, ha nincs annyira összenőve a sziklával, s barnáját Tünadán nem a fenyvesek zöldjével együtt szereti meg, nem lett volna-e már e télen a barlangjában.

Hóolvadáskor rendszeren téli szerzeményeit vitte a barna köhöz. Egyszer kis kavicsokat rakott az aljába, máskor messze szedett virágokat tett rá. Nyáron madarak tollával ékesítette, s fekhelyéről, a sziklahasadékból fenségesnek találta a látványt.

Az Izrához, a hegyi tengerszemhez Tünadán csak egyszer került el. A víz körül hó, tiszta, fehér, érintetlen hó, s egyszer csak emberi nyomot fedezett fel benne.

Tünadán felemelkedett a levegőbe, s a fák fölött már nyugodtan szedhette rendbe szétzilárdott gondolatait. A friss nyom gazdája lehetett már akár szemtávolban is, mert ő úgy röpült vissza a tetőre, mint aki háton úszik.

Szádeczky Sámuel nem hitte el Tari Kuppó vénöreg apjának, Tutotónak, hogy nyakig érő hóban feljutott az Izrához. Azt meg, hogy megjelent előtte az Úristen, még kevésbé. Annak arca van, s propellere egyáltalán nincs. Megkérte Tutotót, ne beszéljen hagymázos álmában fogant képekről, mert akkor rosszat tesz magával. Tudhatja, Pusztafalun mi vár arra, aki egyszer ily módon nevetségessé teszi magát. Szép kort tisztességben megért öregember, hát maradjon veszteg, őrizkedjen az esti étkezéstől, s vállalja el inkább délutánonként, hogy vigyáz a legkisebb, épp hogy jární tudó s beszélni tanuló gyerekekre. Az mindenkinek erősen hasznos lesz.

Amikor a Gagus, a kicsiny, töpörödött s hozzá még meg is görbült öregasszony első alkalommal fedezte fel a parókia udvarán Tutotót, úgy rohant be a tiszteletesasszonyhoz, hogy majd feldöntötte Szádeczky Sámuel, aki régi jó szokásához híven a kora tavaszi napsütésben épp újságot olvasott a fal mellett.

Kanócz Johanna kinézett az ajtón, s már akart is visszasietni, amikor a Gagus végső kétségbeesésében elé állt az ajtóban. Olyannyira görbe volt, hogy hiába volt vékony, mint a gyufaszál, oldalvást, mint egy sorompó, épp elállta az egész nyílást.

- Jól van, jól - mondta Kanócz Johanna. - Nyugodjon meg. Nem történt semmi méltatlan. Menjen, csak menjen.

Az öreg Gagus kikanyarodott az ajtóból, s nem talált rá magyarázatot, hogyan kerülhetett oda.

Szádeczky Sámuel belenézett az öregasszony, majd az öregember arcába, aztán olvasott tovább. Azon az estén Szádeczky Sámuelhez a tanító köszönt be. A lelkész leültette, s a kezében tartott könyvvel indulatosan hadonászva fel és alá járt előtte a szobában. Amikor a cserépkályhához ért, azt mindig megsimította, mint aki percről percre ellenőrzi, hevül-e vagy hűl.

- Hogy Kápolnánál, 1849. február huszonhetedikén és huszonnyolcadikán a német az első magyar lovasüteget felkoncolta, s a lövegeket hatalmába kerítette, hát azt nem. Nem maradt ott az üteg, csak egy kis részében. A lövegeket pedig néhány huszár hallatlan dicsőséggel visszaszerezte. S Világosig megvoltak azok a lövegek. Szerepeltek végig, végestelen-végig a dicsőséges tavaszi hadjáratban.

- Miért nem így írják meg a történészek? Nem, telt bele egy negyedóra, jöttek a huszárok, megharmadolva, de hozták mind a hat ágyút. Az való, hogy a kápolnai ütközetben e ponton folyt a legtöbb vér. De dicsőn.

- Mit tanítunk a gyerekeinknek, tanító úr? Ki fog emlékezni a sváb rudaskocsisra, aki megkapta az ezer forintos állami okiratot, hogy keresetképtelen invalidus, Győrben beállt ütegekocsisnak, s hiába fordították vissza akárhányszor, kitartott Világosig? Vagy a fiatal katolikus papra, akinek még ruhát se tudtak adni, s aki reverendában hordta az ágyúgolyókat az ágyúhoz?

Másnap a tanító a reggeli ima után, hogy legyen bőséges ideje elmélkedni, kétszer is végigmondatta a Regulát: „Jókor felkelj, őtözz, mosdjál...”

A tanterem fehérre meszelt falát bámulta. Annak látta a legnagyobb szükségét.

Délután a parókia udvarán a Gagus, aki oly ritkán szólalt meg, hogy többen azt hitték róla, néma, tiltakozott, mikor a papgyerekek a szomszéd lánykát gyanúsították, hogy elvitte a játékokat.

- Kunku nem. Ő nem - mondta olyan nyomatékkal, mintha valakijéről lenne szó.

A gyerekeknek a Gagus előtt soha semmi titkuk nem volt. De hát mégse néma. Nem lehet rajtuk kívül gyerek úgy megcsalva, mint ők.

Az öreg Gagus eleinte csak a gyerekek mellé szegődött, szinte észrevétlenül, később aztán már látogatta az egész családot.

Egyszer, karácsony után szánkó indult Pusztafaluból Vilyba, a rokon parókiaára, amikor a Gagus kiugrott faluszéli háza kapujából, s vette az irányt a szán után, mint aki üldözi. Rohant lélekszakadva, s elérte őket annyira, hogy be tudott hajítani a gyerekek lábához egy zacskó mogyorót. Boldog vigyorral integetett utánuk, amíg csak el nem tűntek a kanyarodóban.

Utána éveken át, de csak öszönként, megjelent a parokián, megkereste a gyerekeket, s zacskócskákban mogyorót adott nekik. A kezükbe nyomta, csupa ránc arcán nevetésre nyílt fogatlan szája. Így meredt rájuk, mozdulatlanul. Megvárta, míg faképnél hagyják.

Látogatásai aztán egyre szaporodtak, s Kirin, a vénlánynon kívül ő lett a legtöbbet látott vendég a háznál.

Az öreg Gagus az utóbbi években már naponta megjelent, néha csak annyi időre, hogy egy-két lépést tegyen a parókia udvarán. Az ő jövés-menéséről mi se változott. De ha Kiri jött, a vénlány, a papgyerekek, ahogy csak bírták, szedtek a lábukat, szaladtak fel a gyümölcsösbe, a hegyek iránt. Kellő távolból, ha apjuk nem ült kint a parókia udvarán, visszakiabáltak, csúfolták a vénlányt. Ültek úgyis moccsanatlan, lélegzet-visszafojtva eleget, ha Kiri ebéd közben érkezett. Márpedig ez volt a szokása.

Az ajtón kétszer kettőt koppantott, de olyan módon, mint a sánta ló lép, akkor tudták, itt a Kiri. Kis résre betolta előbb az ajtót, s épp csak azt a pamacs ősz haját kandikáltatta be rajta, ami elől lógott ki, fakópiros kendője alól. A gyerekek ültek az ebédjük mellett, Kiri a konyhaajtóban állt. Hiába nem néztek fel a tányérjukból, úgyis borzadtak véres szemétől, féltek lapáttá lett kezétől. És nem tudhatták, ha anyjuk szeme nincs rajtuk, mikor simít végig a fejükön. Nem nevettek, ha Kiri mondta a mondókáját, amiben csak az aznapi étel neve változott.

- Tisztelendő asszonyka! - így kezdte. - Olyan beteg vagyok. Azt kommandálik, hogy babot egyek. - Vagy ha épp az volt: - Azt kommandálik, hogy galuskát egyek.

A papgyerekek nem nevettek Kiri kappanhangját. Félték nevetni.

Kettőt koppantott az ajtón, s jött. Anyjuk nem volt a konyhában. Épp formázták a tányérjukon krumpliszámiskát, s ekkor, egyszer, mintha vezényszóra, mindahányan, még a kisebbek is, felismerhetetlenné kenték-sikálták tányérjukon az ennivalót.

A vénlány állt az ajtóban, nem lépett beljebb, amíg meg nem jelent Kanócz Johanna. Állt és várt. Otthon érezte magát abban a lélegzetelállító, dermedt csendben.

Kanócz Johanna fürgén jött, s ő is megállt. Nem volt rá példa, hogy ne várta volna végig Kiri mondókáját.

- Tisztelendő asszonyka! Jaj, olyan beteg vagyok. Azt kommandálik, hogy ilyen laposat egyek.

Kiri, mint egy verset, mondta a mondókát. A kisebb papfiak a nagyobbakra néztek. Amazok elkapták tekintetüket.

Kiri mondókája sose volt kérés, isten ments, könyörgés. Neki se ötlött eszébe, és Kanócz Johannának se, hogy ha jön, étlen menjen el.

Megkapta a tányérját, az étellel megállt az ajtótól egy lépésnyire, s ott ette meg.

Kanócz Johanna elvárta két lánya és kilenc fia közül az épp otthon levőktől, hogy mint az apjuk, ezalatt ők is ebédeljenek.

Szádeczky Sámuel azt a tavaszt megelőző őszön, amikor Kirit eltemette, kivitte magával a vénlányt a pataki hegyre, a szőlőjébe, szüretre.

Harmadnapra, hazafelé mentükben az idő későbbre járt, mint a szokásos hazatérő idejük, s Pálháza és Filkeháza között a csendesen kocogó szekérről előbb a gyerekek, aztán a felnőttek is látják, kék láng bolyong a mezőn. Mindenki borzong, pedig a láng csak mászkál, megy odébb, átugorja az árkot, s el is tűnik a sötétben.

Kiri előbb csak gubbasztott a szekér jobb hátsó sarkában, aztán leugrott a földre, s eltűnt egy szempillantás alatt.

Visszagyalogolt megkeresni a hegyről látott nagy ezüst szalagot. Szádeczky Sámuel a Bodroghoz küldte el érte a szekerét, hogy otthon eltemettethesse.

Kiri koporsóban érkezett meg a faluba. Kegyesek voltak hozzá az égiek. Az ő temetése csakúgy kicsalta a papgyerekek könnyét, mint nem sokkal korábban az öreg Gagusé.

Aztán Kirit a papgyerekek sorban akkor emlegették meg, mikor sárkányaikkal, tündéreikkel viaskodtak. Mikor nem bírt kiszakadni belőlük, amitől olyan szívesen megváltak volna.

A gyerekkor és Kiri, sántaló kopogásával, s a borzongás, hogy rá se kellett nézniük, milyen kívánt lett volna most, hogy itt ez az újabb borzadás: túlvilágiak kavargják a vérüket, kavargják, köpülik, s rángatják belőlük a sárkányokat, tündéereket, angyalokat, boszorkányokat.

Ki az anyja mellett serdült a papgyerekek közül, boldognak tudhatta magát. Kanócz Johanna szépségétől elmenekültek a démonok.

Ivanóczy Kanócz Johanna nemes vonásairól álmában gondoskodtak földöntúli lények. Hacsak nem a napi munkától, gyerekei felnevelésétől, a kenyérsütéstől, a ház vitelétől lettek ilyenek.

Kanócz Johanna Kanócz András gálszécsi pap leánya volt, kicsikorában árvaságra jutott. Háromévesen már Kolbásán, Izsák nevű rokon családnál nevelkedett. Idő teltével itt jegyezte el őt Szalóczy István, a pamlényi pap fia, Szádeczky Sámuel volt honvédtársa.

Egyszer a vőlegény Kolbására menet betért Szádeczky Sámuelhez, s őt is magával vitte. Amikor szokásához híven elbújt egy bokor mögé és onnan ugrott elő, hogy megölelje Kanócz Johannát, ő a vőlegény vállán át, ahogy átfordult feléje, meglátta Szádeczky Sámuel, s belepirult az ölelésbe.

Szádeczky Sámuel legközelebb egyedül ment Kolbására. Megkérdezte Kanócz Johannát, visszaküldené-e barátja jegygyűrűjét.

Kanócz Johanna nem látta többé Szalóczy Istvánt. Szádeczky Sámuel haláláig Pusztafalun telt élete, utána fiainál várta türelmesen a halált.

Kanócz Johanna 1894 decemberében temette el Szádeczky Sámuel. 1894 karácsonyán farkasordító hideg tél volt.

- 1849 májusában nagyapátok a Naphegyen volt az ütegével, Budavárát ostromolták, lőtték a várat. - Kanócz Johanna úgy engedte ki száján a szavakat, mint aki tudja, bármely pillanatban elakadhatnak.

- Hentzi, a városparancsnok minden reggel a szemközti bástyán igazította el a várőrséget. Fehér köpenyben volt, s nagyapátok szívesen állította volna ágyúcsövét a fehér köpeny irányába.

Az unokák, mintha ezt még sose hallották volna.

- Egy szép májusi reggel, épp kelt fel a nap, jól megvilágította Hentzit, amint sürgött-forgott a bástyán. Nagyapátok beigazította az ágyút, hogy odapörköljön neki. Ebben a pillanatban érzi, hogy valaki megérintette a vállát. A tábornoka volt, Nagy Sándor. Hát ennek köszönhet Hentzi az életét. Ezért menekült meg nagyapátok ágyúja elől.

Kanócz Johanna, amíg élt, mindig elmesélte karácsonyokon ezt a történetet az unokáknak, akárhol is tudott összegyűlni ünnepelni Szádeczky Sámuel halála után a család.

És 1894 karácsonyán nem csuklott el közben a hangja. Akkor éjszaka azt álmodta, Szádeczky Sámuel jön, Kolbásán, a kerten át, közeledik feléje, s ahogy meg akarják ölelni egymást, Szádeczky Sámuel emelkedni kezd a levegőbe.

Kanócz Johanna húsz évvel élte túl Szádeczky Sámuel. Ezalatt mindössze kétszer fordult elő álmában, hogy az ölelés pillanatában ő is emelkedni kezdett.

Talán Szádeczky Sámuel titka az ok, hogy ilyenek voltak az álmok. Talán meg kellett volna kísérelnie, hogy elmesélje a történetet a medvéről Kanócz Johannának. Hiába érezte úgy, hogy kifognának rajta a szavak.

Két vele vadászó fia mit se tudott róla. Apjukat a nagy tölgynek támaszkodva találták, s mikor Szádeczky Sámuel meglátta őket, elindult feljük.

A fiúk a dagonyásnál jártak, vaddisznónyomokat próbáltak követni, de sose volt ez másképp, mint hogy bámlásztak, nézelődtek, s nem vadakkal, hanem élményekkel tértek haza. Ez alkalommal aztán csak a fiúk meséltek, Szádeczky Sámuel nem.

Amikor Tünadán meglátta, hogy medve települt a sziklahasadékba, ahol nappali szemlélődéseinek volt helye, s ahonnan a barna kő és a fenyvesek zöldje legszebb elmélkedéseire sarkallták, először csak megtorpant, mint a gyerekek, ha megijednek valamitől, aztán olyan heves düh fogta el, csaknem rárontott a medvére. Ha az nem viselkedik úgy óriás léte, mint egy meztelen csecsemő, hogy lábait az égnek hajingálja, himbálja hanyatt fekvé, sziklarésben heverő fejét nem emeli ki újra meg újra a kő mögül, mintha kukucskálna, Tünadán nem tudta volna megzabolázni indulatát. Ezekről a mozdulatokról most csaknem ugyanaz az eltűnni akarás kísértette meg, mint amikor nyomokat talált az Izra partján, s kénytelen volt a fák fölé emelkedni.

- Nem ember! Tünadán! Medve! Nem ember! - kiabált magára, s ez a medvét meglepte erősen.

Talpra állt, nagy testével felemelkedett, s lélegzetvisszafojtva álltak egymással szemben, szemük se rebbent.

- Ki mozdul elsőnek?

Álltak, mint két fa. Órákig, napokig. Akkor a medve visszaroskadt a sziklarepedésbe, hanyatt dőlt, ahogy előtte, s ugyanúgy égnek állt a lába, kalimpálva.

- Ha ilyen fáradt vagy - fakadt ki Tünadán -, az más. - És sarkon fordult. Kényszerült odahagyni kedves pihenőhelyét.

- Ember keze van a dologban. - Tudta. S az emberre gondolt, az arc nélkülire.

Szádeczky Sámuel gyutacsos vadászpuskáját nem azért emelte fel, hogy lőjön, hanem mert a távcsövét szerette használni. Őzbakot nézegetett, s mikor eltűnt a fák közé, leengedte a puskát, s medve ülepét látta maga előtt. A bokros felé haladt, egyáltalán nem sietősen. Ebben a pillanatban Szádeczky Sámuel a lábához közel kígyót sejtett, enyhét pattant egy száraz ág, de csak egy kismadár volt.

Szádeczky Sámuel nem emlékszik rá, s nem tudott rá később sem magyarázatot, hogyan indulhatott meg a medve nyomában. Az sietős emberi iramnak megfelelően lépegetett már, igyekeznie kellett utána. A fenyvesekben egyszer csak nyoma veszett, s Szádeczky Sámuel épp újra a szeméhez emelte volna a vadászpuskát, amikor hátulról a medve leheletét érezte az arcában. Hátradőlt, egy fa támasztotta meg. A nagy tölgy, ahol fiait alkonyat előtt megtalálták. Innen nézte végig, hogy a medve eléje kerül, s mintha cirkuszi állat lenne, emelgeti lábát.

- Először körbetáncol, s minden azután?

Szádeczky Sámuel oly közel érezte magához a halált, hogy még arra is rájött, mérges tüske van ennek a lábában, ettől a tánc.

A medve ekkor hömböldött föl először, talpát az égnek mutatta. Szádeczky Sámuel a hangot, amit adott, csak síráshoz tudta hasonlítani.

Nézte. Oly nyugodtan, mint akin semmi se múlik. Se élet, se halál.

A medve ekkor talpra állt. Éppoly zavaros volt a tekintete, mint Szádeczky Sámuel kétévesen meghalt fiának.

- Nem tudok segíteni - gondolta akkor is és most is. Furcsállta, hogy ugyanaz a fájdalom járja most is át.

Fiai a nevét kiáltozták, s előbukkantak, a medve észvesztetten csörtetni kezdett, rémületében kitörte az útjába eső kicsi fákat, szédülta a bokrok bozontját.

Előbb az egyik lőtt, aztán a másik. Szádeczky Sámuel is szeméhez emelte puskáját, s imbolyogva ment előre, hogy lássa, amint a medve eléri az Izrát, beleveti magát, mint aki fájdalmát most már végérvényesen megsokallta, s aztán minden erejét összegyűjtve kimászik a vízből.

Ekkor a medve a tó partján leült, s áztatgatta lábát, mint egy öregasszony. Amikor a tüske kijött belőle, a fenyvesig vánszorgott el, onnan meglátta Tünadánt, de vele nem sok gondja volt. Belefeküdt a sziklahasadékba, nem tudta, hogy az a másiké.

Tünadán huszonegy napig várt, hogy a medve elmenjen. Amikor nem ment, tudta már, eljött az ideje, túlhan várják. Régen készült erre a napra, mindent jó előre eltervezett. Elkezdte.

Madarak színes tollát, amivel barlangját bélelte, magára tűzködté. Díszítette magát. Most megy, s megörvendeztetni az embert. Mellére sok kéket tett, s pávaszemeket formált belőle. Mellére nézett, előbb mosolygott, aztán el is nevette magát. Tollászzkodott. A Mejjeszke-dombra száll.

Későn indult? Vagy túláradó érzelmei rövidítették meg idejét? Ahogy földet ért a lába, összerogyott, mint egy rongycsomó.

Tünadán hiába ment. Szépsége porba hullt, csontjai meg sokáig baljósan világítottak a dombról a faluba.

Akarata ellen való volt, de a faluban nem örültek neki. Épp ellenkezőleg, baljós jelnek tekintették, s várták, mit hoz rájuk.

S előbb hozta Szádeczky Sámuel halálát. Hitték, ezzel beteljesült rajtuk a sors. Akkor kitört az első világháború, még annak is előjele volt, de annak utoljára. Aztán nem emlegették. Mennyire nem ezért érkezett. Mennyire nem ezt akarta.

EGY ÉRTELMISÉGI PUSZTA-KÉPE

Amikor ma, 1997-ben kérdőre vonom magam, vajon honnan származott bennem az a pusztakép, aminek következtében úgy készültem 1980 augusztusában Kondorpusztára, hogy napellenzős szerkezetek elkészítésén törtem a fejem, nem tudok másra gondolni, mint azokra a jól belém ivódott festményekre, képekre, amelyeken sehol egy fa, egy bokor, csak a sívó homok, és vagy egy nyáj, vagy egy csorda, vagy egy ménes a gémeskút mellett, tikkadtan, itatásra várva.

Barátaim, akik az egy hónapos pusztai viszontagság-sorozatra készítettek fel, tősgyökeres fővárosi és részben dunántúli elszármazottak, el sem tudták képzelni, velem együtt, hogy hogyan lehet akár csak egy könyvet is elolvasni, ha nincs az oltalmazó árnyék. Így azután, ha ráértem volna felkészülni első pusztai kirándulásomra, a napernyővel, ágfonatokkal, széktámlára erősíthető árnyékoló lemezzel, nem néztem volna ki különbül, mint kedves gyerekkori Verne regényem, *A tizenöt éves kapitány* Benedek bácsija, aki a könyv illusztrációjaként lepkehálóval szalad a tájban, emlékezetes képtelenségérzést kiváltva.

Kondorpusztán aztán csak a Kiskunsági Nemzeti Park tanyaudvarán nem volt fa, különben akadt egy-egy itt is, ott is, emitt meg amott pedig ligetekben is előfordult, szabályos sorokban, megkötötték vele a homokot.

A Kiskunsági Nemzeti Park tanyája, ahol egy hónapon át kísérleteztünk tízen, hogy egy jurtát megcsináljunk és felállítsunk, ma már egy osztrák állampolgár tulajdona. Közben tájjellegű állatok tartása fejében lakták, s amikor nem lakták, ez volt a gyakoribb, ránézett, amíg élt, a vidék halásza, pusztai viszonylatban a tanya szomszédságában épült halászkunyhójából. Maga építette halászkunyhóját rendben tartja a Nemzeti park. A „Halász tanya” a Kiskunsági Nemzeti Park „Tanösvényén” az egyik objektum. 1975-ös évszámmal, a Park jelével tantáblán közlik a következőket. „A Duna-Tisza közti hátság mélyebb vizű szikes tavaiban és mocsaraiban évszázados hagyományai voltak a kisszerszámos halászatnak. A hajdan bővizű Kondor tóban is üzték ezt a mesterséget. Az emberpróbáló kenyérkereset egyik utolsó művelője Halász Ferenc volt, aki az itt megőrzött, saját kezével épített tanyáján töltötte életét. A tó szikes vizében főként kárász és compó jelentette a zsákmányt. Szerény jövedelmét földműveléssel és télen nádaratással egészítette ki. Főbb halászeszközei: varsa, emelőháló, szigony.”

A jó szögben elhelyezett, állva kényelmesen olvasható tábla közelségében a nyolcvanas évek végén még láthatók voltak halászeszközök is, amelyek közül egy máig is megvan, egy lyukacsos oldalú haltároló csónak, amit csak felfordítottak és el nem vittek a maguk után nyomot hagyni és magukkal emléket vinni akarók. A szurkos tetejű csónakot körülményesebb lett volna elmozdítani az emlékebe vihető egyéb eszközöknél, a varsánál, a szigonynál.

A Nemzeti Park információs táblájának közelségében 1997-re megjelent az újabb jelzés is. Ökotúra útvonal, Kerekegyháza. Halásztanya. IUCN Információ: 6041 Kerekegyháza Polgármesteri Hivatal Tel. 36-76/371-011. A Nemzeti Park emblémája mellett, a tenyerében a tájat tartó, fát, madarat védő jel mellett ekkor megjelent az új embléma. Rajta a kerekegyházi református templom és búzavirág. Ökotúra útvonal. A jövő.

Ahogy Halász Feri bácsi a minden tekintetben múlt. Úgyis, hogy megszépített. Ő ugyanis pesti munkásból lett a vidék nevezetes embere, aki örök életében kivált abból az emberi környezetből, amelybe kényszerből került. Olyan ember volt, aki semmit nem ismert azokból az örömeiből, amelyeket az itteni emberek mindennél jobban ismernek, a gyerekek örömeiből,

az unokakéból, ami az itteni tanyasi öregeket életük utolsó napjáig vagy addig, amíg csak erejük van hozzá, tevékenyvé teszi. Tevékenyvé és adni tudóvá, adni akaróvá, ami kizárja a keserőséget. Halási Feri bácsi keserű ember volt, se adni nem tudott, nem akart, se elfogadni nem tudott úgy, hogy abban az adó örömét lelhesse. Amíg jurtát építettünk és naponta főztünk, neki is minden nap átvittünk ebédet. Máig sem tudom, hogy volt-e akár csak egyetlen jó pillanata is emiatt. Úgy fogadta el, mint akinek jár. Mint aki előfizetett rá.

Halász Feri bácsit nem érdekelte a jurta, amit építettünk, és egyetlen egyszer nem tette meg irányunkban azt a kétszáz-háromszáz métert, amivel átjutott volna a tanyára, ahol dolgoztunk. Az igaz, hogy a mi tanyánkra, azaz a Nemzeti Parkéba csak az ő gyalogösvényén át lehetett bejutni, tehát ha akart volna, akkor is szóba elegendhetett volna bármelyikünkkel, de nem tette. Legfeljebb a kutyájára szólt rá, amikor már nagyon acsarkodott ránk, vagy nagyon nehezen tudtunk elkerülni mellette.

Halász Feri bácsi, akárhányszor próbálkoztam vele, nem mesélt arról az életről, amit a Kondor tó partján élt. Viszont tőle tudtam meg fővárosi előéletét, amiről egyetlen környékbeli embernek sem beszélt.

Amióta kunyhója kiürült, nem megyek arrafelé anélkül, hogy be ne nézzek az ablakán. Vagy az ajtaján. Nézem a cella nagyságú szobában az ágyat, az asztalt és a széket. Nem az ő tárgyai voltak. Ezekkel rendezték be a halász házát. Én meg be szeretném rendezni az életét. Azokkal a kis történetekkel, amelyek minden emberében vannak, voltak. És amiket ő magával vitt a sírba. Hogy az ő életének ne legyenek még emlékfoszlányai sem. Nem volt egy jószívű ember.

Ugyan a Nemzeti Park tanyaudvarán nem volt fa és így épületárnyékban nemezeltünk, de az általunk használt tanyát is szegélyezte a Kondor tó felőli oldatról facsoport - ahol bőrcserző munkák folytak -, ahogy a környék tanyáinak majd mindegyikét.

Talán a vidéken a tanyaudvarok is csak azért lettek csupaszok, mert a szokásos eperfákat mindenki kivágatta, választva inkább a tűző napot, mint a fával járó kellemetlenségeket. (Érés idején dagasztani lehet a ragacsos termést, és legyen hada lepi a földet. Fényeshátú, városi viszonylatban húsbogárnak ismert fajta, amely a tanyavilágban a szerves anyagokat, trágyát lepi, fertőzéseket hordozva.)

1980-ban tízünk közül nyolcan akkor ismerkedtünk az Alfölddel. Egy házaspárt rokoni szálak kötöttek a vidékhez, az asszony a közelben született. Ők csodálták a legjobban, hogy a jurta készítésből, a társak, az „egyivásúak” közül néhányan szívesen jártunk át egy tanyára, s ott gazoltunk, kapáltunk, ellenértékként konyhánkat gazdagítva friss zöldséggel, baromfival, frissen fejt tejjel. Legszívesebben én jártam gazolni. Jó volt olyasmit csinálni, aminek rögtön látszott az eredménye. Jól volt olyan emberekkel beszélgetni közben, akik a kézzel fogható kérdéseket szerették feltenni. És jó volt velük beszélni anyámról, akit azon a nyáron temettünk el.

A letelt hónap végén, amikor a felépült nemezzárónyílasos jurtában vendégül fogadtuk a tanyasi érdeklődőket, s Budai Ilona hangja úgy szólt a zárt és nyitott térben, mint egy hangszer, a gazdaasszony, akinek segítettünk, tanyát ajánlott megvételre, a szomszédjában. Fiatal házaspár egy kislánnyal készült beköltözni Balázspusztára, a tanyaközpontban felépült házukba. A tanyát eladták, megvettem. Azóta írhatnék párhuzamos önéletrajzot. Egy fővárosit és egy tanyait.

TANYAKÖNYV

Amikor készültem rá, hogy könyvet írok a tanyáról, s elképzeltem a könyv borítóját is, a szemem előtt mindig megjelent egy fénykép, színes fotó, a tanya udvaráról nézve a liget látszik rajta, tavaszi színekben, s közelről léckerítés, a tanyakerítés.

A minap egy réglátott ismerőssel találkoztam, beszélgettünk, meglepett egy kijelentésével, hirtelenül mondta ki és kicsit ráolvasásszerűen: hiszen te félsz az élettől.

Talán félek tőle. Néha félek tőle. Néha nem is lehet nem félni tőle.

Mindenesetre az bizonyos, hogy nekem a tanyában, abban a tanyában, ami harminckét évesen lett az enyém, amikor már éltem eleget és tapasztaltam is eleget, az első perctől kezdve az volt a legvonzóbb, hogy egy erődítménynek éreztem. A burkai miatt. Amik nekem a biztonságot, védelmet jelentették.

A tanyaépületeket körülvette a léckerítés, azon kívül jöttek a tanyaához tartozó földek, s ahol véget értek, volt valami természetes határ. Bokorsor az egyik út felől, vagy olajfák-bokrok a másik oldalról. A szőlő hatszáz négyszögöle egészében jelentette a hátsó határt. És az elsőt a rét felőli oldalon a jegenyenyárfák, félkörívben, oválisan, kis töltésmagaslaton. (Ilyen töltést az én tanyámon kívül a környéken nem, csak francia farmok körül láttam, s több szak-könyvben is olvastam a hasznosságáról, szélfogó, talajvédő, s a rovar és egyéb állatvilágot meghatározó szerepéről.)

Illyés Gyula írja le a tanyasi gyerekek nagy lehetőségét világuk nem szorongató, saját ritmusuk szerinti tágítására, miszerint a belső, védettebb terekből a saját természetük és jóérzésük szerint mehetnek egyre kívülebb, a tanyabelsőből a kerítésen kívülre, a még tanyaához tartozóbból a szomszédos tanyáig s így tovább. Nekem messziről, kintről érkezve is megadatott, hogy megérezsem a belső terek védettségét, s nekem a belső terek védettsége kínálta a lehetőséget a szemlélődésre.

A liget nézésére, ami előtt alkonyatban előbukkantak, eltűntek, majd a csatorna medrét átugrálva újra előbukkantak az őzek, a ház előtti asztaltól a léckerítés és az akácfák nézésére, és a szomszéd tanyára bevívó útéra, amin meg szokott érkezni a tanyagazda vagy valamely családtagja a nagy metálszürke autón. Nézhettem a jegenyenyárfákkal kerített rétet, vagy este, éjszaka e rét egét. Balassi Bálint, mire a tanyámra kerültem, már tizenhét éve, de az *Ó, nagy kerek ég, dicsőség, fényesség, Isten palotája* csak e jegenyenyárfákkal körülhatárolt réten adatott meg, miközben hosszasan, ráérősen fölnéztem a csillagokra.

Ó, MIKOR ANYA PERZSABUNDÁJÁT MAGAMRA VETTEM

Ó, nehéz volt. S útban a temető felé nem volt egy asztal az út szélén székkal, hogy leírjam. Hiába láttam két fa között a temető bejárata előtt, a betonkerítés oldalában, amivel a temetőkertész végérvényesen eltakarta eladó virágait, nem volt ott. Képztem az asztalt a székkal. Nem volt magas, csak a szék támlája. S ahogy megfogtam volna, belecsaptam a levegőbe, s egy hosszúra nyúlt gaz tetejét letéptem. Ó, ez *volt*, miként a temető, s apám karja, amibe kapaszkodhattam volna. Ó, álltam a sír lábánál, fekete, súlyos kabátban. Átellenben a nagyszülők. Egymáshoz a holtak megnyugtató közel. S nagyok a sírok. Belekerülhetünk mindnyájan. Ha másképp nem, hamvasztva. Apa minden temetőlátogatásnál megkérdezi, jó-e nekem úgy is. Minden alkalommal rámondom, hogy nem akarom. Ó, mindez csak az ellenkezésért. Hisz talán mindegy. Kísérjük egymást az evangélikus templomba, nem mozgunk otthonosan, nem a mi templomunk. Volt vájár vezényli a Mozart Requiemet. Talán még minden menthető. Bányászvárosi zenekar és kórus. Csak a szólisták fővárosiak. A templom fűtetlen. Folyik rólam a víz a perzsabundában. Halál imperátor, tiéd a győzelem. Férfiak köszöngetnek egymásnak, tudomást nem véve nőkről, hozzátartozókról. Okosan értékelik a művet, az előadást, nincs kézcsók, nincs bók, ó, nincs érvényes etikett. Szemem szikrázik anya perzsabundájában. Ő szokott tüntetni eme dolgok ellen. Nem ismerem magamra, a hisztériás rohamra, mely belőlem tör ki, s elsöpri apát. Mintha bármiről is ő tehetne, ó. Vágtatok a kisváros e pillanatban legforgalmasabb utcáján, elrohanok a tél beállta előtt beállványozott egykoron Griff szálloda és étterem mellett, hol sohase máskor, mint a szünóra előtt másodiknak követte a lengyelke a csárdást, a négyes, a keringő, a rezgő, egy újabb négyes és csárdás előtt. Ó, *táncrend*, nyomtatott kártyán, melyre feljegyeztetett az elígért tánc mellé a partnerek neve. S anya, ki nem e városkában töltötte lánykorát, de volt lánykora, elnézte haláláig, harminckét éven át, hogy összejöveleteken nem hajtja meg magát öfeléje senki, mert csak legfeljebb az utcán, lopva, s ő, csak magánlakásban. Ezerkilencszáznyolcvanhetet írunk. S egyszer csak úgy lesz majd, hogy visszafordulok. Elszaladok hazáig, s visszateszem a perzsabundát az akasztójára. De ő, miért tartok még mindig az ellenkező irányba? Körbe a főtéren, el a Zichy-ház, a Korein-ház és a Hungária szálloda előtt, gyors vágásban a Nepomuki Szent János szobor lába alatt, rá épp lesújt egy kéz, bár ő már térdre rogyva, ó. Anya még álmodni se merte volna magának ezt a várost, amikor az öreg templom, a katolikus nagytemplom terén piacozókat toronytűz szórakoztatta. Vagy ejtette kétségbe. Vagy vetett véget a piacnak. Füst gomolyog a templom jobb tornya körül, de a berliner kendős asszonyok még egyre árulnak. Anya már hónapok híján négyéves. S biztatják szép jövővel, ijesztik Grimm-mesékkal, még nincs mellette francia nevelőnő, de ezen a télen már prémes bundába bugyolálva ott ül a lovas szánon apja mellett. Ki ülne ott, ha nem ő, ó, hisz nincs fiúgyerek. Ahogy tíz évvel később lovagolni is őt viszik, s vadászni is ő megy, ha hazatér a soproni zárdából vakációra, s levetheti a fehér gallért, fehér mandzsettát, fodros fehér kötényt. Ó, megcsináltatja e kellékeket körülmények nélkül nekem is, s nem feszítek benne. Letépní volna jó. S helyette magam varrom fel komplémra, engedelmesen. Éjszakákon csikorgatom csak fogam, felébresztenek rendre, sose emlékszem rá. A felnőttek félnek, ó, hogy kidolgozom a fogaimat a helyükről, mondanom kell, á, mind a helyén, alhatok tovább. Reggelre erre sem emlékszünk. Anya gyerekkorában nem csikorgatott, nem emlékszik rá. Apa emlékszik, ő sem csikorgatott. A csikorgatás velem kezdődött, ó.

Már hazafelé vágázok, csak egészen furcsán. Kanyarokat teszek. Épp azokat, amiket egyetlen barátnőmmel szoktunk. Ő az énektanárnőbe volt szerelmes, én meg a szolféztanárba. Két-szólamú énekgyakorlatokat tettünk, a várost járva. Nagy kanyarokkal, hogy sose érjünk haza.

Ő volt az alt, én a szoprán, pedig fordítva kellett volna, ó. El a bencés gimnázium előtt, végig a polgári leányiskoláig, hisz együtt épp oda jártunk, akkor is leányiskola volt, nem polgári, egyes leány. Szorítottuk egymás kezét a sötétben, és a kétszólamú egyre szebben szólt. Mit törődtünk mi a Szent Anna kápolna nyugalmaival, mit a miénkkel! Ó, éltünk, vesztett könnyelműen. S végül már csak jártunk oda-vissza. Albérleti lakásuk ajtajából a mi boltos házunk kapujáig. Az osztálykülönbségre fittyet hánytunk, egymás után ittunk náluk a vizespohárból, anyja tüdőbeteg volt, bátyja tüdőbeteg volt, de ő nem volt tüdőbeteg, és énekeltünk, ó. Anya is átlépett lánykorából asszonykorába, címzetes urak társaságából apa családjába, de ez mégis város, ha kopogós csizmás alsóváros is, amaz meg falu volt, hát akkor! Ó! Anya tanulta az új rendet, boltot kaptak apával nagyanyától, anya becézte a bátyám, s engem pólyástól ott hagyott az ágyon, ha nyílt a boltajtó, s megszólalt a csengő. Látszik a képeken. A bolt is, fiókokkal, magas pulttal, óriási cukorkásüvegekkel, ó, mindenekkel. Mert nagyanya szerezte be az árut. A saját kocsmájába és apa boltjába. Amíg csak apa újra nem taníthatott. S amíg csak nagyanya hozzá nem szokott, hogy megváltoztak a tulajdonformák, és nem kell áruról gondoskodnia. Nagyanya győzött, ó. Államosítva, de megmaradt kocsmárosnak. Míg az utca összes többi kereskedője elmenekült, odébbállt. A magánkocsmá utolsó évének nyereségéből kapta anya az első perzsabundáját. Ó, ez mi rajtam, nem az első. Ez a második, mit anyjától örökölt. Megyek és visszateszem a molyirtóba. Csak körbeszaladom még benne a tanítóképzőt, s a hátsó úton hazafelé megállok még egyszer a sír mellett, gyertyát gyújtok, és állva várok, ó, amíg csak nem zárják a temetőkaput.

IDA

azért lettem, mert kellett apának a nevem az Antóniák, Amáliák, Alicék után a családban. Nekem a nevem majdnem mindegy volt, ha anya kikiáltott értünk az udvarra, vagy beszólt a szobákba, hogy Ida, Zoltán, Elemér, az olyan jó volt, mint egy ének.

Idával nem sokkal találkoztam életemben. De épp így hívták a házunk helyén a háború előtti pékségben a pék szeretőjét, s ennek örültem. A szép Ida. Gondolkodtam, milyen lehetett, s mindig Kecsmár Ilona jutott eszembe az osztályból, aki ki tudta tágítani és meg tudta feszíteni az orrcimpáját. Az nekem szép volt. S anya volt szép. Anya úgy volt szép, hogy fájt. Az ő szépsége, filigrán, törékeny teste, ahogy elegáns tudott lenni, másra se figyelmeztetett, mint hogy én nem vagyok olyan.

Anya tornászott, feküdt a szobájában a perzsaszőnyegen, és a feje fölé emelte a lábát. Melléje feküdtem, én is emeltem a lábam, s éreztem, hogy ez nem ugyanaz. Mentem mellette az utcán, ő járt, nekem meg összeakadtak a lábaim. Talán észre kellett volna vennie. Talán sokszor meg kellett volna ölelnie. Nem tudtam, mi sikerült bennem olyan rosszul. Hogy nem vagyok fiú, vagy csak az a baj, hogy nem vagyok szép lány. Csodáltam a szép lányokat. Úgy nevettek, hogy nekem attól kicsordult a könnyem.

Gyerekek szaladtak a szép Ida után az utcán, és együtt kiabálták az ő nevét meg a pékét. Ida megállt és nevetett, felnyalábolt egyet-kettőt a kisebbek közül, ő meg vitte őket a pékségbe, friss kiflit, zsemlyét dugott a zsebükbe és kitessékelte őket.

A pék természetes férfi volt, Ida nagydarab nő, s amikortól együtt dagasztották, kelesztették és vetették be a kenyeret a kemencébe, az utca minden lakója szerint jobb ízű volt. Így kapcsolatukat, mely nem volt szokásos, jóváhagyták. Nem mintha a pék kérdezte volna, vagy Idát ez érdekelte volna. És mégsem volt mindegy egyiküknek sem az az elfogadó szeretet, amivel körülvették őket az emberek.

A pékség a házunk helyén része volt az alsóvárosi Somlai út egyetlen rendhagyó házának. A hosszú, tornácos parasztházak egymásutánjában, amilyenben apa is született, a Bürgner-féle ház belső udvaros volt, benne bérelhető lakásokkal, s magában foglalta a Bürgnerék vegyeskereskedését, a pékséget és egy húsboltot, amelyikben Steiner úr volt a hentes, Bürgnerék lányának a férje. Bürgnerék lánya, a Rózsi egykorú volt Gizus nagymamával, és a barátnője volt. Zoltánnal Gizus nagymamánál szoktunk rá a maceszra, mert Gizus nagymama úgy megszerette még a barátságuk idején, nem ment el a kedve tőle később sem. Apa gyerekkorának reggelije volt a pászkás kávé, csakúgy, mint a kilenc amerikai év kivételével helyszíne a Pápáról a Somló hegyre vezető Somlai utca, amelyiknek végével, a vámházzal a város is végződött. Apa szülőháza ott állt a Bürgnerékkal srégen szemközt, a kocsmá pedig tőlük a negyedik ház. Ha apát a boltba szalasztották, Bürgnerékhez ment. Egyedüli gyerek volt, aki oda. Az utcában még három fűszerbolt volt, s a többi gyerek inkább elszaladt a Krausz Elekhez, mert ő a gyerekeknek kis csúcsos zacskóba ingyen adott a cukortörmelékből egy cukroslapátnyit. A kocsmát, amit Móric nagyapa az Amerikában keresett pénzből vett meg, Gombás Pál építtette fel és nyitotta meg ezerkilencszázhuszonkilencben. A házban a család kétszobás lakásán kívül volt két vendégszoba, egy sötét meg egy belső helyiség. A kocsmaudvaron hely a lovas kocsiknak beállni, abrakolni, a hátsó utca felől kapukijáró, kimenni. Apa, ha átszaladt a kocsmából Bürgnerékhez, Bürgner Rózsi leemelte az üvegharangot a sajtról, és egy szeletet levágott apának. Bürgner Rózsi haja tincsekben volt feltűzködve, és apa

szerette, hogy nagyanyát mindig üdvözöltette, ha ez majdnem csak hiábavaló volt is, mert tudta, ritka nap, hogy egy kis tereferére össze ne találkoztak volna.

Apa a Bürgner-pékségnek köszönhette, hogy elmehetett a Sedlmayer-malomba is, amikor Sedlmayerék kocsisa vitte az utcabeliek gabonáját őrölni.

Apa nézte, ahogy a kocsis fölrakta a vignyettás zsákokat, feljegyezte, ki milyen lisztet kér, s kikocsizott a malomba. A Somlai úti parasztok a Sedlmayer-malomban őrlettek. Nullás, egyes, kettes lisztet és rozslángot szállított haza a családoknak a kocsis, s akkor a rozslángkenyeret nem a Bürgner-féle pékségben süttették, hanem a Csernyáknál, a kocsmán túl, mert azt ő tudott jobbat sütni. A közepén a kenyér volt vagy negyvencentis, s a dácai kicsit írósvajjal megkent kenyéren, mint a gyöngyszem, kiült a nedvesség, mire apa a feléhez ért. Vajat minden kedden és pénteken parasztasszonyok hoztak Dákáról vagy Kéttornyúlakról, két szép tormalévél között, ovális alakúra formálva. Először bementek az asszonyok Bürgnerékhez, aztán Gizus nagyanyához.

Kár, hogy anyó nem ismerhette meg Bürgner Rózsit, mert ők az utcához tartoztak, mire anya meg Pápára ért, már Bürgneréknek nem volt híre se. Ahogy Zalalövőhöz tartoztak a Wolfék, akik családonként külön-külön aláírták anyának az igazoló levelet, hogy apát felmentsék, úgy tartoztak a Somlai úthoz a Bürgnerék. De őket sárga csillaggal elvitték. S még Gizus nagymama se láthatta őket többé, pedig ő arról meg volt győződve, hogy a viszontlátás bekövetkezik.

Anyának kellett volna, hogy az utcából egy Bürgner Rózsival is összetalálkozzon, mert akkor láthatta volna, milyen az a nagyanyakorú hentesfeleség, akinek a bécsi páncéltőkés zongoráját még hangolni is Bécsből jártak, s aki a szép Idára úgy tudott ránézni, hogy nem sokon múltott, hogy a mosolyukból nevetés nem lett, mert nem tudhattak kevesebbet a testről és a szerelemről, miközben tudták, hogy utcasorok veszik őket körül, anélkül, hogy asszonyok fejében megfordulna, hogy az ágyban más szerep is várhatna rájuk, mint az elfogadó-elviselőé.

Wolfék, még ifjú Wolf Márk is, aláírták a nyilatkozatot. *Alulírottak igazoljuk és büntetőjogi felelősségünk tudatában kijelentjük, hogy Máté Zoltán hadnagy, mint Zalalövő levante körzetparancsnoka beosztottjaival, alantasaival mindig a legemberségesebben bánt, demokratikus felfogású volt, amiért a legénység nagyon szerette. Németellenessége, valamint antifasiszta magatartása köztudomású volt, valamint köztudomású az is, hogy levettét Németországba nem deportált. Ezen nyilatkozatot saját elhatározásunkból írtuk alá. Zalalövő, 1947. október 3-án.* És ez a nyilatkozat, az apa volt katonáival s volt orosz hadifogolytársaival megíratott hasonlókkal együtt, s még a gondviselés, elég voltak ahhoz, hogy a Zalaegerszegi Népi-ügyészség 151/3. szám alatt apa ügyét lezárja. *Értesítem, hogy népellenes büntett miatt Ön ellen folyamatba tett nyomozást jogerősen megszüntetem. Zalaegerszeg, 1947 évi december hó 22. napján. Dr. Kőrössy Rudolf népiügyész.*

Bürgneréket nem volt, aki megmentse, mert ellenük nem személy szerint irányult valami, ők csak egyszerűen beletartoztak egy kiirtandó népcsoportba.

Gizus nagymama ezt olyan mértékben nem volt képes felfogni, hogy Bürgner Rózsi hiába könyörgött neki, mielőtt elvitték őket, családotól, hogy nagyanya őrizze meg az értékeiket. Gizus nagyanya kötötte az ebet a karóhoz, hogy erre nincs szükség, mert úgyis hamarosan jönnek vissza. S ezt hitte, és olyan meggyőzően mondta, hogy Bürgner Rózsira ez még segített is, miközben kétségbe ejtette, hogy nagyanya, az egyetlen ember, akiben megbízna, nem segít rajta ebben a helyzetben. Amikor Bürgnerék nyilvánvalóan meghaltak már, elérte őket valamelyik fajta kitervezett halál, s a falusi ismerőseik, akiknél elhelyezték a dolgaikat, vettek maguknak egy pár lovat, nem volt kérdéses egy pillanatra se, hogy miből, Gizus nagyanya csak a Rózsit várta, hogy kedvesen hegyes nézésétől azok megszégyenüljenek. Gizus

nagymama a nap minden órájában gondolt Bűrgner Rózsira, s bízott benne, hogy jön, megáll előttük, és azok elsüllyednek a föld színéről. Aztán sokáig nem vigasztalódott mással, mint a búcsúzásuk pillanataival Rózsitól.

Amikor apa ezerkilencszáznegyvennégy december huszonharmadikán Zalalövön feleségül vette anyát, és hogy feljuthassanak egy vonatra, mozdonyfűtővé átlényegülve vitte Pápára a szüleinek bemutatni, Gizus nagymama az éjszakai kopogásra eszelős sebességgel nyitott ablakot, mert a Bűrgner Rózsit sejtette. Valahogy a karácsony közele hozta nagyanyára a képzelődéseket. De hogy anya lenne a fia mellett, az ő menyé lenne, akit maga előtt lát, nehezen akarta elhinni. A vonatozás, a korom, a füst, a piszok nem kedvezett anya ábrázatának, így amikor másnap reggel meglátták, már Gizus nagyanya is kezdett megsejteni valamit, kit is talált magának a fia. S hamarosan meggyőződhetett arról is, hogy anya nem restell neki híreket közvetíteni apáról, s hogy anyának akciói vannak apa kimentésére a hadifogságból.

Anyát Pápán apa szülei nem szerették kevésbé, mint a saját szülei Zalában. S anya Pápán elért végül dolgokat, amikre vágyott, mert hozzászokott Zalában. A mezőgazdasági iskola hátsólovain lovagolhatott, a pápai tanítóképző teniszpályáján teniszezhetett.

Beültem a tanítóképző épületének földszinti, vasrácsos ablakaiba, és néztem anyát, ahogy játszik. Teniszszerényje, egy nyers színű szoknyanadrág még a lánykorából maradt, teniszcipője fölött duplán visszatűrt fehér pamutsocknija a bokájára simult, sose nyelte be a cipő. Szerettem nézni, ha anya teniszezett. Olyan volt a mozgása, mint az özeké.

Amikor anya már úgy járt lovagolni, hogy otthon beszélt a lováról, már mindig ugyanarra ülhetett, elkísértem őt. Jött a lovász, feltette a nyeret, s elmentek anyával. Én szerettem volna csak nézni, ahogy anya lovagol, mert az szép volt, de valahogy nem sikerült a látásban ott megállnom, hogy ez szép. Még ez a lovaglás mást is jelentett, mint hogy anya tud és szeret lovagolni. Ahogy felült a lóra, elment közülünk. Vissza, az apa előtti tizenkét gyűrűs vőlegényéhez. Talán épp ahhoz, aki a zalalövői ház mögötti rét fölött repült a vitorlázógépével, s levelet dobott le anyának.

Apával, mire segíthetett volna, hogy jól vagyok, hiába voltam jól. Gimnazista koromban volt egy év, amikor úgy tettem, mintha nekem az a legtermészetesebb dolog lenne, hogy hétfőn mosás, géppel, sok adag, öblögetéssel, centrifugálással, utána a fürdőszoba lemosása, felmosása, szombatnagytakarítás, mindennap törölgetés, Zoltánnal fűtés a cserépkályhába, de ezt csak azért, hogy olyan rossz lehessen nekem, amilyen csak kell. S amikor már vasárnap délelőtt a hétfői mosásra tudtam gondolni, s anya megkért, hogy pucoljak zöldséget vagy mosogassak, vagy mossam meg a salátát, olyan igazságtalannak voltam képes tartani az életet, s olyan boldogtalan lehettem, amilyenre csak vágytam. Nem hagytam, hogy a képzeletem vigyen, ami mindenben mindig átsegített, nem engedtem mosás közben, hogy máson járjon az agyam, csak a mosás körül volt szabad, mosogatás közben ugyanúgy, fűtés közben ugyanúgy. Olyan technikákra tettem szert, hogy csak az egyedüllét kellett, és szeretett tevékenységek nélküli percek, s enyém lehetett a világ legnagyobb boldogtalansága. Ez kellett nekem. Magány, és így. S mire másféle kellett, jött egy Gózon-film, amiből megkaptam a helyzetemhez szükséges dalt is: *Széles e világon nincs, aki szeret. Nincs, akinek írjak néha levelet. Nincs, akire szomjan ráhajol a szám, nincs, akire várjak, nincsen párom.* Ez már a szerelmes magány volt, először szerelem nélkül, aztán éveken át platói szerelmek jöttek, vagy mert viszontérzésekről szó sem volt, vagy mert eszembe se volt úgy tartani, hogy az én szerelmem rajtam kívül másra is tartozhat. S ez már összefüggött azzal is, hogy én férjet soha nem gondoltam magamnak. S így teltek el az évek Pápán.

Amit a felnőttek érzékeltek belőlem, akár otthon, akár az iskolában, kedvükre való volt, én jól nevelhető gyerek voltam, és mindennek megfelelttem, amit csak elvártak tőlem, a naplóimat viszont sose láthatta senki. Akkor már egyetemista voltam, amikor kezdtem tönkretenni a család jókedvét, s Erdélyen végigutazva a rosszkedvemmel tüntettem, a román tengerparton pedig, amikor anya úszni hívott, dacosan gubbasztottam a napon, kezemben a Forrás sorozat egy könyvével, mert a nyárra kapott zsebpénzemből Kolozsvárott felvásároltam a sorozat kapható köteteit, s akkor már kellett, hogy néha ellent is mondjak, mert hozzászóktam Pesten, az egyetemen, a kollégiumban, hogy csak azt csináljam, amit én akarok, s dühített, hogy ezt otthon senki nem veszi rajtam észre. Akkorra már nem zavart anya törékeny teste, s jól viseltem az apától örökölt, kissé nagydarab csontjaimat, mert addigra udvarolni is kezdtek volna nekem. Addigra már tudtam, hogy anya fáradhatatlan és legyőzhetetlen, addigra már az is felmerült bennem, hogy úgy győzött le folyton, hogy nem is akarta.

Ekkor kezdtem gondolni, hogy anyának látnia kellett volna a Bürgner Rózsit, ismerniük kellett volna egymást, hogy anyának ő vagy az ő lánya a barátnője lehetett volna, mert hol van az megírva, hogy anyának csak lánykorában lehettek barátnői, ha akkor még londoni is lehetett neki, s akkor anya megismerte volna a Bürgner Rózsi nevetésbe szétszaladni akaró mosolyát, s én is láthattam volna, és akkor talán ő kedvet is csinálhatott volna hozzá, hogy lány vagyok. Talán. Így csak a helyzeteket vártam, amikor a fiúkkal bebizonyíthattam, hogy ott a helyem köztük.

Ha Bürgnerék megvártak volna minket Pápán, mire megérkeztünk anyával Zalából, anyának nem lett volna a Somlai út csak a parasztok és az utcavégi cigányok utcája. Hisz a legkevesebb, amihez anya hozzászóktott Zalalövön, most a nagy vendégeskedésekről, társaságokról nem beszélek, az a falunak a Somlai útnál feltétlenül sokfélébb világa volt, jegyzővel, kereskedőkkel, tanítókkal, miegyebekkel, s Pápán a Somlai útról akkorra már minden más hiányzott a parasztokon és a cigányokon kívül. Anya körül hosszú időre bezárult a kör a családdal. A miénkkal és apa családjával, s amikor Géza nagyapa és Amál nagymama el kellett, hogy jöjjenek Zalalövőről, mert kuláklistára kerültek, ők tartoztak még bele a körbe, kiszolgáltatottan és lehetetlenné téve, amíg arra kényszerültek, hogy nálunk lakjanak, s megbélyegezve, amikortól gondnoki állást vállaltak, hogy legyen hol lakniuk. Milyen igazságtalan dolog a sorstól, hogy anyának a neki ismeretlen Bürgnerék csak gondot okoztak, mert a házuk és házhelyük tulajdonjogát nem volt egyszerű megszerezni, Pedig azt végül is muszáj volt, mert Gizus nagymama még akkor se hitte el, hogy kiirtották a Bürgneréket, amikor már mint zsidó deportáltak házának és házhelyének eladásával megbízott ügyvéd foglalkozott. S akkor nem hagyta nyugodni Móric nagyapát, hogy vegye meg. Kell az még majd a Rózsiéknak. S így aztán apa ezerkilencszáznegyvennyolcban a házépítési tervéhez végül ezt a házhelyet kapta meg. Romos épületekkel és a közben beköltözött cigányokkal, akiknek a kilakoltatása legalább annyi időt és energiát emésztett fel, mint amennyit anya bosszúságára a tulajdonjog megszerzése. Ennyit kapott anya Bürgnerékből. Nagyanya meg attól a pillanattól kezdve, hogy felépült a házuk, nem ejtette ki a Bürgnerék nevét. Mintha ő lett volna a bűnös abban, hogy nem jöhettek vissza. Úgy viselkedett, mint egy újonnan férjhez menő feleség, aki csak papírt kapott férje haláláról, de nem temette el, s a lelkiismerete csak úgy tudott megnyugodni, ha kitörölte őt az emlékezetéből. Maradt a szép Ida a mesékben és a pékség, mert az különálló történetként is megállt a lábán. De anya nem hallgatott meséket róluk sem, mert a mesék helyzetekhez kötődtek, egy-egy fáradt-nyugodt pillanathoz, s anya nem volt ezeknek részese, hisz ő mindig helytállt. Aztán, amikor anya meghalt, s miután fiam született, az én történeteimnek ő lett a főszereplője.

Amíg anya élt, csak apára hasonlítottam. Miután meghalt, s teltek az évek, anya egyre több vonását láttam meg az arcomon. Fáradt estéken a tükörben, néha, mintha az arcom az anyáé lenne. Megszerettem a fáradt estét, s dédelgettem magamban az anyává hasonulást. S akkor, egy napon, amikor végigrakosgattam az asztalomat anya képeivel, mert írni kezdtem róla, és látni akartam, eljött egy barátom, s hagytam, hogy nézze anya képeit, azokból a régi szép időkből, s akkor ő anyát egészen olyannak látta, mint én, amikor még fájt a szépsége. S dicsérte anyát, s el volt ragadtatva tőle. S én vele együtt örültem, mert láttam, hogy lát anyában mindent. Végül kedvesen felnevetett. Te, tudod, mondta, mintha csak nem is a te anyád lenne! S akkor éjszaka megint úgy fájt nekem a mi megváltoztathatatlan másságunk, mint amikor anya még élt.

A HÉT ELSŐ NAPJA, EZ MÁR MÁJUS

Bemegyek a munkahelyemre, a kabátomat a folyosón akasztom a fogasra, ott is ülök le, rágyújtok, és nézem a naptáramat. Ismeretlen nevek, interjúkat fogok velük csinálni, telefonálnom kell, megbeszélni az időpontokat. Tárcsázok, foglalt a vonal, sokáig várok. Három napig a tanyán voltunk. Ez volt az első idei tanyázás, mindenki mesélt, akivel találkoztunk, olyan évek járnak, sok a változás. Ezen a télen nem törtek fel tanyákat, nyugalom volt, a szomszéd tanya gazdája férjhez adta a lányát, nem jó szívvel, sírt a lakodalmán. Megrendít a hír. Nem jut eszembe, ami másoknak, hogy az Isten nem ver bottal, látom magam előtt ezt a negyvenhét éves férfit, akinek mindene megvan, aki a négyes fogatát a szántókon hajtja, akiben férfierő van, virtus, akinek az utóbbi években is mindig kedvezett a szerencse, korábban meg különös kegyeltje volt az életnek, de én a sírást értem. Tanult embert akart a lányából, ha már egyszer lány, és most férjhez ment olyan emberhez, aki mellett neki se lesz könnyebb, mint a falubeli többi asszonynak. Sírt már ez az ember egyszer, amiről ugyanígy beszéltek, épp tíz éve, amikor a második gyereke megszületett, és lány lett. Fiút akart. Neki megy, ami az ügyességével, ami a kapcsolataival, ami a fizikai erejével befolyásolható. És marad neki a sírás, amikor a természet törvényei visszaterelik őt a befolyásolhatatlan világába, és mert nincs köze a beletörődéshez, nincs benne alázat, nem marad neki más, csak a pillanatnyi megkönnyebbülés, a sírás. Újra tárcsázom a számot, megint foglalt. Közben zajlik körülöttem a munkahelyi osztály élete. Új számot tárcsázok, legjobb lenne menni már a kórházba, apámhoz, már biztosan vár. Amíg lent voltunk a tanyán, három napig nem látott.

Milyen délceg ember volt az apám, amikor először járt a tanyán. S most milyen nehezen találja meg a kapaszkodókat, hogy nekirugaszkodjon egy-egy újabb napnak. És nem is vinné előre már semmi, csak az segít, ha érzelmeket tapasztal, ha szeretetet kap. Mennyire kevés idő van a napokban, amikor két futás között úgy tudok figyelni, szeretettel, hogy ő is érezhesse. Mire hozzá beérek, már Bencénél kellene lennem, menni érte az óvodába. S mégis kell lennem vele is, úgy, mintha csak mi lennénk ketten. Mint régi fényképeken, amikor húzott az ölébe. Tárcsázok, felveszik a kagylót, keresem a naptáramban, kit keresek, sikerül, megvan a név, interjút szeretnék, a jövő héten, adódik egy időpont, előtte még visszahívom, ígérem, fontos még egy telefon mielőtt megyek, ki tudja, apám addigra valóban kijön-e a kórházból, s ha kijön, Pápán hogy bírja majd, Bencében nem lappang-e valami, nem indul-e a bárányhimlő után most egy újabb óvodai járvány. Nézem a térképen, mekkora út lesz, van-e a közelében másik hely, amit összekapcsolhatnék, van, újabb név, újabb telefon, nem veszik fel, próbálom később.

Bencének a hét első napja mindig nehéz az óvodában, ma különösen nehezen jutottunk el az elválásig, pedig az autóban még nagyon tartotta magát. A tanyán gödröt ásott, kis idő múlva fekete bogarakat talált benne, meg fekete keménypáncélú kukacokat, felfedezte a lábukat, rengeteg sok apró lábuk van, és úgy haladnak rajta, mintha az a sok kis láb hullámozna. Erről könyvet fogok írni, mondta Bence, a gödör titkai lesz a címe. Aztán a gémeskút alatt mozdított el a helyéről egy nagy korhadt fatörzset, az volt a korábbi gém, még a bátyám és Bence apja cserélték ki, felfedezte a hangyabolyt és sok-sok bábót, amit a hangyák azonnal menekíteni kezdtek. Mennyi munkájuk lenne vele, mondta Bence, visszafordította rájuk a fatörzset azzal, hogy könyvet ír a korhadt fa titkáról is. Este tüzet akart gyújtani, de a gyíkok gondot okoztak, mert beköltöztek a tűzrakó helyre került ágak, fadarabok közé. Amíg el nem tervezte és el nem határozta, hogy hova fognak a gyíkok átköltözni, nem gyújthattunk tüzet. Róluk is könyvet kell írnia. A gyíkok a kertajtó melletti fatörzshöz kellett, hogy áttelepül-

jenek, ott élnek a gyíkok, jó helyük van, a könyv a gyíkok közös életéről fog szólni. És könyvet kell írnia, jelentette be, a virágkelyhekről is, mesélnek a virágkelyhek címmel. Amikor új madarakat fedezett fel a tanyai fán, döntött. Nem tud ennyi könyvet írni, egy könyvet fog írni, ezek lesznek a fejezetei, a könyv címe: mesél a természet lesz. Az óvodába menet az autóban, amikor megkérdeztem tőle, mikor írja meg a könyvét, azt válaszolta, tudod, én csak jó könyvcímeket tudok kitalálni, nincs nekem arra időm, hogy meg is írjam őket. Különben sem tudok még írni, egészítette ki, letagadta magának, hogy ismeri a nagy nyomtatott betűket, s ami nagyon fontos neki, azt mindig le is írja. A szobája ajtajára, hogy tilos az Á, de anya mindenkor bejöhet, és a tanyaiól ajtajára, hogy kalózlak. És egyéb életbevágóan fontos dolgokat. Hogy: szeret, Bence. És hogy anya ne vess! Milyen keveset nevetetek, mosolyoghatok, ha ez Bencének ennyire fontos. Jaj, kell, hogy nevessek! Hisz már vicceket is mesél, csak hogy megnevetessen. És szóvicceket csinál, mert azokon tényleg nevetek. Honnan tudja Bence már hét évesen, hogy a könyveket megírni nincs idő. Az utóbbi időben én is a rövid novellákra fanyalodtam. Én, aki úgy gondoltam, csakis regényt. Igaz, csak akkor, ha nagyon muszáj volt. Ha annyira feszített, nem lehetett nem nekiállni. Aztán a feléig én írtam, attól kezdve meg íródtak maguktól. Regény. Hosszan, hadd hömpölyödjön. Most épp ezt nem szabad. A percre beosztott időt nem szabad még tervekben sem hosszabb ívűre elgondolni, mert akkor minden összezavarodik. Jön a feszültség, jön a figyelmetlenség, jön az ingerültség. Csak a rövid novelláknak van itt az ideje, az akkoráknak, amik az éjszakai munkák előtt, amiket meg kell csinálni, kiszaladnak. Kiszalad. Félre lehet tenni, és nem kell hozzá újra odaülni, ha újra előkerül, dolgozni lehet rajta, ha kész, örülni lehet neki. Most úgy kell élni, hogy semmi ne okozzon újabb terheket. Még egy megkezdett, folytatásra váró írás se. Az már nem telik az energiából. Nem futja az időből sem. Remélhetőleg Bence ennyire pontosan még nem tudja. De nála soha nem lehetek semmiben biztos. Amikor elképeszt egy-egy meglátásával, és kérdezem, honnan veszi, közli, a fejéből. Így született. Ezzel a tudással. Hát vigyáznom kell. De vele arra a legjobban, hogy a megbeszélte időpontra érte érjek az óvodába. Ugyan már nem csak gyermekmegőrzőnek használja, három év után nem úgy áll az óvónő mellett, mintha egy szekrénybe állították volna be, de vár. Neki az élet az óvodán kívül van. És napokra átszámítva ez reggel óvoda előtt, és a délután és este óvoda után. Ami neki majdnem olyan kevés, mint nekem az enyém. Csak az enyém jobban meg van tűzdelve, ezzel-azzal. Megint tárcsázok, sikertelenül, akkor most telefonálnom kellene Sipos Zsuzsának, hamarosan kórházba megy, előtte jó lenne látni őt, nem fog sikerülni, a kórház legalább majdnem útba esik majd, igen, akkor mégse hívom, nincs is már rá idő, aláírom a jelenléti ívet, leszaladok a könyvtárba, megint nem jelent meg, amit leadtam a napilapnak, pedig abból lenne a plusz kereset, hát akkor majd ebben a hónapban bejön talán valami más pénz, igen, a rádió nem fizetett, legalább oda telefonálnom kellene, na majd otthonról. Mi az, amit még muszáj? Most nincs türelmem végignézni a papírjaimat, jó, amíg apámhoz buszozok, az a kórház jó messze van, összeszedem, mi maradt holnapra. Persze majdnem minden holnapra maradt. Most már az éjszakai munkák is képesek rá, hogy a következő éjszakára maradjanak. Néha elfáradok. Néha azt hiszem, nem így kellene élni. Bencét hosszú napokra kellene az óvodában hagyni, és senki emberfiával nem kellene törődni. De úgy nem megy. És nincs is értelme. Én nem tudok úgy értelmét látni az életnek, ha nem teszem meg a tőlem telhetőt azokért az emberekért, akik tőlem függenek. Vagy akik számítanak rám. Akkor nekem nem megy. Megpróbáltam már, beteg lettem tőle. Pedig akkor is példázódtam magamnak a többi emberrel. Akiket látok. Akik kényszerülnek rá, hogy ne tegyék meg azt, amit szeretnének, ami belőlük is kikíváncozna, csak nem tehetik meg. Példázódtam velük magamnak, magamra kényszerítettem a muszájokat és belebetegedtem. Nem is gyógyultam meg olyan hamar. Nem érte meg. Be kellett látnom, nekem csak úgy megy, ahogy megy. Hogy kiszolgálók, hogy magamat kiszolgáltatottá teszem, hogy gondolok az emberekkel, hogy elsősorban az emberekkel

gondolok. Mindenekelőtt a legközelebbiekkal, s úgy táguló körben, mert ez az egyetlen, amivel, ha nem teszem, nem tudok magamnak elszámolni. Megtenni az emberekért, amit szeretnék, és amit más nem tesz meg helyettem. Akik, ha tőlem nem kapják meg azt a szeretetet, azt a figyelmet, mástól sem. Napról-napra, hétről-hétre, hónapról-hónapra kiderülnek a hiányosságok, megmutatkoznak a melegségek, nekem a végső elszámolásnál, az elköszönésnél kész lesz a mérleg. Ez kell, mert Bencét és engem negyven évnyi idő választ el egymástól. Nekem úgy kell elköszönnöm tőle, hogy jó emléket hagyjak benne magamról. Azét az emberét, aki megtette. Akkor most ülök a buszon, a nagy dugók óráiban vonszolódik a busz, az órák nagy mutatója olyan sebesen halad, mint a másodpercmutató, s akkor most az a dolgom, hogy világosan lássam, mi maradt holnapra.

Apa ma örült nekem, beszélt, eleven volt a tekintete, kis cinkosságok szövődtek köztünk. Ma jól ment, jobban, mint az előző két hétben, amióta kórházban van, bármikor. Persze, hogy oda fogok érni Bencéhez. Az Emkétől már minden a futásomon múlik. Ha csak egy-egy perc is jól megy a napból, nagyon tudok futni. Bence megvan, percekét késtem, az óvónők segítenek, értik a helyzetet, nincs baj. El a Nemzeti Színház előtt. Gyalog csak akkor, ha rossz az autó, és az óvodáig se tudjuk kímélni magunkat. Az óvodáig minden ínségben autóval szoktunk menni. S nagy ínségben otthagytam. A Nemzeti nekünk ma már csak egy építmény, amit, ha gyalog vagyunk, kikerülünk, hogy elérjük a trolimegállót. A Nemzeti valamikor a hely volt, ahol láttuk egymást az ismerősökkel, ha a vidéki színházak jöttek vendégszerepelni, és mindenki látni akarta az előadásokat, ha nem jutott el Kaposvárra, Szolnokra, Kecskemétre. Tudom, nem szóltunk. Csak álltunk és néztünk, és senki nem mondta, hogy ezt ne. Az előadás bent elkezdődött, sokan nem jutottunk be, ácsorogtunk a színház bejárata előtt, csoportokban beszélgettünk. Ekkor jöttek a rendőrök, kezükben gumibottal, hogy oszoljunk. Nem nagyon mozdult senki. Ők egy fiút kiválasztottak, nem volt nála személyi igazolvány, menjen velük. A fiú próbálta meggyőzni őket, a rendőrök keménynek mutatkoztak, a fiú ellenállt, szemközt sprézték, s ettől könnyen beültették a kocsiba, semmit nem látott. Nem szóltunk semmit, nem csináltunk semmit. Mivelünk aztán már nem foglalkoztak, addig álldogálhattunk a színház bejárata előtt, amíg akartunk. Nem jut eszembe minden alkalommal a helyzet, ha gyalog megyünk, csak legtöbbször. És a gyáva szemtanú émelygése a gyomromban. Ugyanúgy, mint akkor. Vannak itt férfiak is, néztem körül akkor, de most, amikor jön az emlék, nincs kire nézzek.

Bence beveszi magát a szobájába, végre eszem valamit. Egy közeli ház udvarán kutya ugat. Ez a kutyaugatás az, ami nekem itt, ebben a zuglói lakásban a pápai gyerekkort idézi. Itthon mindenhez nyúlni kéne, ehelyett ülök a konyhában és vagyok. Feküdni kéne inkább, akkor pihenne a lábam. Ülök és azon gondolkodom, hogy az a néhány évtizednyi élet, ami a miénk, végül is mire való. Ezen nagyon sokat és előbbre haladva az évtizedekben egyre többet gondolkodom. És ilyenkor előjönnek az emlékek, valójában pillanatok, amik között évek telnek el. Nekem mintha ezek a pillanatok lennének képesek az értelmét adni az egésznek. Nem tudok gyarapodni, és nem tudom gyarapítani azokat az utódra hagyható javakat, amikkel a foglalatosság fél országnyi embert tett békéssé még egy generációval ezelőtt, és negyed országnyi embert tesz tettekésszé ma. Azok a pillanatok, amikre visszaemlékszem, összehangolódások voltak. Olyan találkozások, amikor az ember a lehetséges legnagyobb felületével a másikra tapadt. Ezek a pillanatok nem hogy csak két emberen, de még a véletleneken is múltak. Ezek a pillanatok, de talán ez nem törvényszerű, a régebbi múlt felé sűrűsödnek, a közelebbi múlt egyre közeledve egyre ritkítja őket. Lehet, hogy ezek a pillanatok, ha egy nőnek gyereke születik, megszorodnak, de csak nagyon kivételes esetekben adódnak a gyerekével való pillanatain kívüli pillanatok, s tapasztalataim szerint csak egy másik nővel való pillanatra korlátozódnak. Az anyaság, ha valaki egyedül neveli a gyermekét, bizonyára nem

zár ki újabb kapcsolatokat, de kizárja a kapcsolatban lehetséges pillanatok. Lehetséges, hogy az anyaság a nő olyan állapotát jelenti, amelyhez teljességgel köze csak egy másik nőnek lehet?

Bence kiabál a szobájából. Legóházat épített a robotkirálynak, ez is legóból van, és meg kell néznem. Aztán a robotkirály születésnapját ünnepeljük. Bence kekszből tortaházat csinál neki, mogyoróra fejet rajzol, az a születésnap ajándék, koccintunk. Átjön a szomszédasszony, orvosnak telefonál, őt is leültetjük ünnepelni. Bence elvonul, a szomszédasszonyból ömlik a szó, nem megy neki, nem megy nekik, isznak, mi lesz, kérdezi. Kicsit odafigyelek, kicsit Bence matatását hallgatom a szobában. Megeresztem a fürdővizet, hogy ketten maradjunk, vacsorára megpróbálok mindent Bence elé rakni, hogy egyen is valamit, tudom, hogy nem kéne, mégis mindig megteszem, elképedek, ha összeadom, hogy mennyit eszik naponta, nem tudom annyiból, hogy tudja fenntartani magát.

Fürdetés. Addigra tetőz mindig a fáradtságom, nem vágyom másra, mint hogy lefeküdjek Bence mellé. Nyár óta nem alszik el másképp. Nehéz volt a nyár, még nehezebb a tél, rémálmokkal, félelmekkel, sok-sok kérdéssel a halálról. A tavasz jobb, Bence nagyokat nevet, eleven, tornászik, erősíti magát, kevésbé fél, de elaludni még nem tud egyedül. Elalszunk. Rendszerint egy óra múlva ébredek, hogy kiüljek a konyhába, előbb csak félig észnél, hallgatni a kutyaugatást. Ilyenkor gyűjtök rá itthon, napközben Bence mellett sose. Ilyenkor órák állnak előttem, mindent csinálhatok, amire van erőm, amihez van lelkem. Az esti cigaretta jó, nézem a konyhafalat, Świerkiewicz Robi plakátjait, egy Varsó-térképet, körülötte palotákkal, Czartoryskié, Godzkié, Sulkowskié meg a többieké. Azt az életet próbálom mindig kitalálni, amit ezekben éltek. Tudom, hogy nekik is volt egy kutyaugatásuk, vagy valami, ami nekik az volt, ami nekem itt Zuglóban a kutyaugatás, nekik is voltak közeli és távolabbi rokonaik, ők is megkínózták egymást, és barátaik is voltak és pillanataik, és nekik is születtek gyerekeik, és azok is voltak betegek, tudom, hogy őket szolgálták, és sokkal kisebb mértékben voltak kiszolgáltatottak, és tudom, hogy volt idejük, sok-sok idejük, irigyleni csak az idejüket irigylem, azt a bizonyára sokkal nagyobb szabad időtartamot a napokban, és akármivel is ütötték el azt az időt, az nekem irigylésre méltó.

Mostanában kevesebbszer állapotodik meg a szemem Świerkiewicz Robi képén, a *Ha lágyan sírsz*-on, annál többször alatta a másikon, Bence képén, a *Lovon vagyunk*-on. Lovon vagyunk! Ő meg én. És arany felhők úsznak a fejünk felett.

Utószó

Mátyus Aliz elbeszélői módszere a korábbi kötetben (Faluregény) a következő volt. Extenzív, szociografikus hűségű ábrázolást kaptunk, melybe a falu egész múltja és másfél évszázados eseménytörténete is belefért. Ez a bérköznapi és valóságghú történetmondás nyert költői távlatot például már a helyszínek különös, varázsos megnevezésével (hegyek: Sátorhegy, Koporsóhegy, Királyhegy, Tolvajhegy, Koromhegy; dombok: Akasztódomb, Pityergődomb, Pletykadomb stb.). A szintért azután mesebeli, ugyancsak már a nevükkel is különleges hangulatot árasztó alakok népesítették be (Tari Kuppó, Tutótó, Tünadán, Gagus, Kunku, Kiri, Dzsindzsimér, Murinkó, Tapaza stb.). Az egyes fejezetek jelképes címválasztása, a képzelgések, sejtelmek, rémképek, az „eszélős álmok” a mű áttételes, költői rétegét teremtették meg. Ennek köszönhetően például a történelem pusztításának tényei és a falut tönkretévő természeti csapás képei vagy a világháború kitörésének és egy hatalmas medvével való találkozásnak a döbbenete akadálytalanul fonódhatott össze. A hagyományos-fikciós, nemritkán anekdotikus elbeszélésmódot ugyanakkor rendre mélyinterjúval felérő vallomások, bibliai idézetek, levél- és naplórészletek, történelmi vagy aktuálpolitikai dokumentumok akasztották meg. Az egyszerre klasszikus, egyenes ívű és széttöredezett, mozaikos szerkesztés, az idő- és térbeli egység és annak merész kalandozásokkal, asszociációkkal való megtörése, a reális-metonimikus, a nem-fikciós - dokumentumszerű és a szubjektív-metaforikus elbeszélési módok vegyítése nagyon feszült műstruktúrát hozott létre. Egyidejűleg viselte magán a nagyrealista és a fejlődésregény, a szociografikus irodalom és a klasszikus modernség korszakának megannyi sajátosságát.

Az *Anya meghalt* a család történetének személyes feldolgozása a dédszülők alakjától a gyermek megszületéséig, felcseperedéséig, az elmúlt századtól 1991-ig. Mátyus Aliz a regény nagy koncepciója és kompozíciója után rátalál a kis formára, a rövidtörténet műfajára. Apró, villanásszerű eseménytöredékekkel, hangulati villódzásokkal dolgozik. Most a részekből, részletekből építi az egészet, s nem megfordítva. Kezdései egyszerű ténymegállapítások, hosszú idő óta megérlelt gondolatok, folyamatban lévő beszélgetések közben elhangzó felkiáltások, vagyis amolyan ex abrupto indítások lehetnek. Befejezéseivel sem kell lekerekítettségre törekednie, megelégedhet egy-egy váratlan, tömör kérdéssel, lakonikus megállapítással, ezáltal is inkább az olvasót ösztökélve arra, hogy a felvillantott, de szándékosan töredékesen hagyott történetet a maga számára egységes egészzé formálja.

A szövegek terjedelme - az elbeszélte esemény jelentőségének megfelelően - változik, néhány sortól tucatnyi oldalig terjed. A stílusra a közbeékelésekkel, előre és visszautalásokkal tarkított élőbeszédszerűség csakúgy jellemző, mint a nagyon feszes, pattogó tömondatokat használó, szikár elbeszélésmód, hogy a könyvet végül egy valódi stílusbravúr, egy hároméves gyermek „tudatfolyamos”, Joyce-ot idéző asszociációsora zárja. Az elbeszélés nem tűri az expozíció - tárgyalás - befejezés, az előkészítés - tetőpont - csattanó hármas tagolásának nyűgét sem. A kiindulópont többnyire a család történetének egy-egy meghatározó életeseménye, valamely alakjának sorsfordulata. A házasság, az új gyermek születése, a házépítés, a költözés és a rajtuk, úgymond, „mindig lecsapódó történelem”: az orosz hadifogság, a kitelepítés, az igazolások szerzése vagy a kivándorlás. Az események elbeszélése azután különböző korábban megesett és később bekövetkező emlékképeket villant fel, miközben egy rejtett, belső önfejlődési folyamatot is felvázol. A csúnyaságával, az anyjával szembeni kisebbségi érzéseivel, majd a sikerületlen társkapcsolataival küszködő lány felnőtté, anyává érik. A narráció az egyes részekben belül és összességében is túlmutat önmagán. Az esküvői ruha elkészítésének

emléke átminősíti az anya alakját; a tanyai tűz egy életszakasz, görcsösen vállalt életmodell átértékelését jelképezi; a folyosói ártatlan baráti felvetés a kudarcra való rádöbbenéssel egyenértékű. S végül: az anya halálának tudata - mint leggyakoribb és legfontosabb viszonyítási pont - fokozatosan az anyaság vállalásának mindent átható és meghatározó tudatában oldódik fel.

A szülés után minden átértékelődik. A dolgok a helyükre kerülnek, elnyerik valós és eredendő értéküket. Mire a felismerés megszületik, az annak rögzítésére legalkalmasabb forma is elkészül. A rövidtörténetek mozaikdarabjaiból egy valóságos közegben játszó személyes és szimbolikus életregény születik. A szerző a magyar próza már-már elfeledett ágának hagyománytörténetéhez kapcsolódva, saját alkotói gyakorlatát megújítva tudja legfontosabb témáját méltóképpen rögzíteni.

(Az Utószó Vilcsek Béla: A mesterség dicsérete - Értelmezések, 1993-1998. Nemzeti Tankönyvkiadó Bp. 1998. című könyvben megjelent *Rövidtörténet és regény* c. írásból készült.)

Az írárok lelőhelye

Jégeső - Maga-ura parasztok és uradalmi cselédek Bp., 1984. Magvető Könyvkiadó
(társszerző: Tausz Katalin)

Indulatok - Maga-ura parasztok és uradalmi cselédek Bp., 1984. Magvető Könyvkiadó

Képzelet - Faluregény Bp., 1987. Magvető Könyvkiadó

Egy értelmiségi pusztaképe - Tanyakönyv (megjelenés előtt)

Tanyakönyv - Tanyakönyv (megjelenés előtt)

Ó, mikor anya perzsabundáját magamra vettem - Anya meghalt Bp., 1992. Széphalom Könyvműhely

Ida - Anya meghalt Bp., 1992. Széphalom Könyvműhely

A hét első napja, ez már május - Egy univerzális értelmiségi Bp., 1995. MTA Szociológiai Intézet